

Lichamen van de Natie, Lichamen van het Zelf

Het Volwassenwordingsproces van Mannen en Vrouwen
in het Israëliëse Leger

Leoni Groot

Lichamen van de Natie, Lichamen van het Zelf

Het Volwassenwordingsproces van Mannen
en Vrouwen in het Israëlische Leger

Leoni Groot

Onder begeleiding van Nienke Muurling

l.groot@me.com

2012

Inhoudsopgave

DANKWOORD	5
INLEIDING	6
HOOFDSTUK 1. NATIONALISME, BURGERSCHAP EN HET LEGER: <i>EEN ANTROPOLOGISCHE BENADERING VAN VOLWASSENWORDING VAN HET MILITAIRE LICHAAM IN GENDER-PERSPECTIEF</i>	10
CULTURELE ANTROPOLOGIE EN GENDER STUDIES	10
BURGERSCHAP & NATIONALISME: GENDER IN HET LEGER	11
ANTROPOLOGIE VAN HET LICHAAM: VOLWASSENWORDING	15
HOOFDSTUK 2. GENDER, NATIONALISME EN MILITARISME: <i>VOLWASSENWORDING IN HET ISRAËLISCHE LEGER</i>	19
NATIONALISTISCHE BELANGEN EN HET LEGER	19
GENDER, LICHAAM EN HET ISRAËLISCHE LEGER	19
VOLWASSENWORDING IN HET ISRAËLISCHE LEGER: EEN RITE DE PASSAGE	20
HOOFDSTUK 3. “DATI LEFI DA’ATI”: <i>NATIONALISME, MILITARISME EN CONFLICTERENDE IDEEËN OVER BURGERSCHAP</i>	22
EENHEID IN VERSCHIEDENHEID IN TEL AVIV	22
WARRIORS OF THE NATION’: INSTITUTIES VAN MILITARISME EN NATIONALISME	24
IDEEËN OVER BURGERSCHAP EN HET INBEELDEN VAN DE NATIE	25
COMPLEXITEIT VAN BURGERSCHAP EN NATIONALISME IN TEL AVIV	27
HOOFDSTUK 4. “WHY SHOULD HE PASS THIS WALL?”: <i>IDEEËN OVER DE DIENSTPLICHT, BURGERSCHAP EN DE NATIE</i>	29
HET VANZELFSPREKENDE VAN EEN NATIONAAL VOLWASSENWORDINGSPROCES	30
DE ‘ANDER’ BINNEN ‘ONS’	31
‘DE SCHOOL DER NATIE EN NATIONALISME’	32
DE PUSH VOOR PASSERING VAN DE MUUR	33
HOOFDSTUK 5. “BECOMING A REAL PERSON”: <i>VOLWASSENWORDINGSPROCES EN HET LICHAAM IN HET LEGER</i>	35
STRUCTUUR, DISCIPLINERING EN REGULERING VAN HET LICHAAM: AFSCHIEDING VAN HET NORMALE LEVEN EN INCORPORATIE IN DE ‘HEILIGE’ OMGEVING	36
‘WEAPONS OF THE WEAK’: STRUCTUUR EN AGENCY	38
RITEN NAAR “REAL LIFE”: AFSCHIEDING VAN DE ‘HEILIGE’ OMGEVING EN INCORPORATIE IN HET NORMALE	39
HOOFDSTUK 6. “YOU ARE PART OF THE BODY, AND YOU SHOULD BEHAVE LIKE IT”: <i>BETEKENISSEN VAN MANNELIJKHEID EN VROUWELIJKHEID IN HET LEGER</i>	41
GATEKEEPERS VAN DE NATIE	42
‘INSTITUTIONAL & PERSONAL SELVES’: REGULERING EN INZETTEN VAN SEKSUELE LICHAMEN	42

COMMUNITAS: DEFINIËRING VAN MANNELIJKHEID EN VROUWELIJKHEID.....	44
INSTITUTIONELE EN PERSOONLIJKE LICHAMEN: EEN THEATRAAL SPEL.....	46
HOOFDSTUK 7. CONCLUSIES	48
DE COMPLEXITEIT VAN HET LEGER IN EEN NATIE	48
GENDER, SEKSUALITEIT & 'TOGETHERNESS'	49
DE 'SELVES' IN HET PROCES NAAR VOLWASSEN BURGERSCHAP	49
AANBEVELINGEN	51
BIBLIOGRAFIE	52
BIJLAGE 1. ENGELSE SAMENVATTING / ENGLISH SUMMARY	55

Dankwoord

Tijdens één van mijn eerste dagen van mijn bachelor opleiding Culturele Antropologie vergeleek Geerts Mommersteeg deze studie als een *rite de passage*. Wij, Antropologie studenten, zaten in onze liminele fase, op weg naar de voltooiing van het proces naar Antropoloog zijnde. We waren *betwixt en between*, zo stelde hij, omdat we geen leken waren zonder kennis, maar aan de andere kant nog geen volledige antropologen.

Welnu, tijdens het proces dat (hopelijk) nog niet afgelopen is, heeft dit bachelor onderzoek over het volwassenwordingsproces van soldaten in het leger mij weer een stukje verder gebracht. Hiervoor zou ik graag enkele dankbetuigingen willen doen aan de mensen die mij zowel in mijn bachelor opleiding, onderzoek als schrijfproces hebben geholpen. Graag begin ik met Geert Mommersteeg die bijgedragen heeft aan mijn bewustwording van mijn liefde voor Culturele Antropologie. Gerdien Steenbeek wil ik bedanken voor de kennis, interesse en enthousiasme voor Gender Antropologie die ze bij mij naar boven heeft gehaald. Mijn dankbetuiging gaat bovendien naar Nienke Muurling die deze liefde bij mij heeft voortgezet en met haar warme woorden mij bij up en downs altijd gesteund heeft tijdens het onderzoek en het schrijfproces. Ook Arvid Dam en Alexander Bongers wil ik dank betuigen wegens hun kritische, maar leerzame commentaar op mijn thesis tijdens de voorbereiding en afronding hiervan.

Zonder mijn vrienden, familie en informanten die ik in Israël heb bezocht en ontmoet heb zou ik dit stuk nooit hebben kunnen presenteren. Mijn dank is daarom groot voor Or, Aviad, Eliran, Shi, Roy, Rotem, Lion, Hadar en Natalie, omdat zij met al hun geduld en waardevolle informatie hun persoonlijke leven met mij wilden delen. Speciale dank gaat bovenal uit naar mijn familie Silvia, David en Shir die mij met open armen warm hebben ontvangen en mij als deel van de familie hebben laten voelen. Daarnaast bedank ik ieder die ik niet specifiek genoemd heb, maar toch een belangrijke bijdrage hebben geleverd aan mijn interesse, kennis en liefde voor het land Israël.

Tot slot wil ik stilstaan bij mijn lieve ouders, Emmy Mesritz en René Groot. Zij hebben mij tijdens al mijn studiejaren door en door gesteund en stonden altijd achter mij. Tevens hebben zij mij ondersteund bij het schrijven van deze scriptie. Zonder hun aanmoediging zou ik mij nooit zo ver hebben kunnen ontwikkelen in mijn proces van antropoloog in wording.

Inleiding

[The army] makes you mature. [...] One day you are a kid and the next day you are an adult; it happens in one minute”, en hij knipt met zijn vingers voor zijn gezicht. “From the first minute they screamed to me I knew it was not a game (Roy).

Biologisch gezien kan iedereen volwassen worden. In dit opzicht lijkt volwassenwording een universeel proces. Antropologen, zoals Van Gennep (1960) en Turner (1972) hebben aangegeven dat volwassenwording daarentegen tevens gezien kan worden als een cultureel proces dat in elke context voor mannen en vrouwen op een andere wijze en met een andere betekenis plaatsvindt. Een bestudering van deze processen, die op rituele wijzen plaatsvinden, maar onthult veel over culturen zelf, zoals waarden, betekenissen en machtsrelaties (Turner, 1972).

Dit onderzoek richtte zich op het volwassenwordingsproces in een moderne context, namelijk in het Israëlijsche leger. Ik focuste mij hierbij op thema's omtrent burgerschap, nationalisme en militarisme en de wisselwerking met het lichaam. In retrospectief keken Israëlijsche mannen en vrouwen op hun twee of drie jaar in het leger en de jaren voor en na deze dienstplicht. Israël was de geschikte locatie om dit volwassenwordingsproces in relatie tot de genoemde thema's te onderzoeken, omdat hier deze thema's duidelijk naar voren komen en er een dienstplicht is voor zowel mannen als vrouwen¹.

Binnen antropologie en andere sociale wetenschappers zijn er diverse debatten gaande rondom de thema's zoals volwassenwordingsprocessen, het lichaam, gender, burgerschap, nationalisme en militarisme. Weinig is echter geschreven over het proces naar volwassenheid in het leger in relatie tot burgerschap en nationalisme in Israël en specifiek hoe het lichaam hier een rol inspeelt. Aan de hand van theorieën van Foucault (1977), Goffman (1975) en Douglas (1966) toon ik dat het lichaam een *contested site* is, omdat het centraal staat tijdens seksuele en sociale relaties en onderhandelingen over gender en seksuele identiteiten. Aan de ene kant is het onderhevig aan structuren van macht en controle, terwijl het aan de andere kant, en tegelijkertijd, hier tegenin kan gaan. Door hiernaar met een genderperspectief te kijken, blijkt dat deze onderhandelingen voor mannen en vrouwen verschillend zijn door de ideeën omtrent mannelijkheid en vrouwelijkheid en wordt duidelijk hoe gender een rol speelt

¹ Op de voorpagina bevinden zich twee foto's van pamfletten (datum onbekend, maar na de onafhankelijkheid van

hij de bescherming van de nationale orde (Douglas, 1966). Ik beargumenteer dat zowel mannen als vrouwen de natie (re)presenteren en de nationale grenzen beschermen en doen (her)definiëren, doordat de presentatie van de institutionele en persoonlijke *selves*² (Gubrium & Holstein, 2001) gereguleerd, gedisciplineerd en gecontroleerd wordt door gestelde grenzen, verwachtingen en regels.

De vraag die centraal staat bij dit etnografische onderzoek is: Wat is de wisselwerking tussen ideeën van burgerschap, nationalisme en het inzetten van het lichaam tijdens het volwassenwordingsproces van mannelijke en vrouwelijke soldaten in het Israëliëse leger en hoe wordt hier door hen inhoud aan gegeven? Deze vraagstelling en de discussie hieromheen dragen bij aan het debat over burgerschap, nationalisme en militarisme. Ik beweer namelijk dat ideeën over burgerschap en de natie het duidelijkst naar voren komen daar waar een discussie of spanning is. Termen van ‘wij’ versus ‘zij’ zijn inherent aanwezig. Wie de ‘wij’ en ‘zij’ zijn, is echter contextueel gebonden.³ Daarnaast toon ik hoe onderhandelingen van nationale, gender- en seksuele identiteiten aan de ene kant en nationalisme en ideeën over burgerschap aan de andere kant elkaar co-construeren. Specifiek beweer ik dat soldaten, in hun proces naar volwassen burgerschap en als representaties van de natie, constant switchen tussen hun persoonlijke identiteit en institutionele identiteiten. Dit draagt niet alleen bij aan hun eigen identiteitsvorming, maar ook aan die van de natie, waardoor het volwassenwordingsproces tevens een proces van natievorming is.

Van februari tot en met april 2012 heb ik in Tel Aviv dit antropologische onderzoek uitgevoerd. De keuze van deze stad kwam vooral vanuit praktische overwegingen. Mijn familie in Israël kenden mensen in Tel Aviv. Deze stad ligt ongeveer veertig kilometer boven Gan Yavne, de woonplaats van mijn familie. Het is een liberale stad waar Westerse invloeden inherent aanwezig zijn. Hierdoor kent deze plek de laatste jaren een veranderend proces van individualisering. Om deze reden is hier op dit moment een laag percentage van jongeren die het leger dienen, namelijk 70,5%, terwijl het nationale gemiddelde 78,4% is (Greenberg, 2010). Hoewel mijn informanten allemaal het leger gediend hebben, toont dit wel aan dat de gegevens die ik hier presenteer niet gegeneraliseerd kunnen worden over de gehele Israëliëse samenleving,

² Kort samengevat beargumenteren Gubrium en Holstein (2001) dat mensen in de moderne tijdperk *troubled identities* hebben, doordat zij kampen met aan de ene kant een persoonlijke identiteit – ook wel de *personal selve*, welke bestaat uit de ‘authentieke ik’ – en aan de andere kant een institutionele identiteit – ook wel de *institutional selve*, die ge(re)construeerd wordt door bronnen die aangeboden worden door instituties. Ik kom later in dit stuk nog op deze benadering terug.

³ Met dit punt doel ik op de eenheid en verdeeldheid in Israël. Zoals ik in hoofdstuk 3 en 4 aantoon, zorgt het leger voor scheiding – door verschillende ideeën over de dienstplicht – en tegelijkertijd voor eenheid – door het idee dat dit de beschermende institutie van de natie is.

maar slechts op Tel Aviv en omgeving. Mijn informanten woonden in of net buiten Tel Aviv. Zij hadden allemaal een Joodse achtergrond, maar de betekenis hiervan verschilt. De leeftijd varieerde tussen de 20 jaar en 48 jaar oud, wat betekent dat de wijze van herinnering van de tijd voor, tijdens en na het leger verschillen.

De kwalitatieve methoden die ik heb ingezet zijn participerende observatie, semigestructureerde/diepte interviews, observatie en informele gesprekken. In totaal heb ik 32 interviews gehouden en vele informele gesprekken met zowel mannelijke als vrouwelijke Israëliërs. De gesprekken kenden uiteenlopende onderwerpen omtrent burgerschap, nationalisme en ervaringen in het leger⁴. Ik heb op mijn eigen wijze *life histories* als techniek gebruikt om het volwassenwordingsproces duidelijk te krijgen⁵. De informele gesprekken gaven mij nieuwe inzichten en soms zelfs betrouwbaardere informatie dan de interviews, met name die ik het begin voerde. Soms was de lijn tussen semigestructureerde interview, diepte interview en informeel gesprek vaag, omdat ik de informanten altijd vrij liet praten. Desondanks had ik ten alle tijden de interview-vragen in mijn achterhoofd. Daarnaast zijn observaties uitgevoerd om de cultuur te bestuderen. Hier kwamen genderaspecten het duidelijkst naar voren, waardoor de observaties tegelijkertijd een check voor de interviews waren. Door participerende observatie leerde ik met name door mijn familie vooral aspecten van het Joods Israëliërsche leven kennen, zoals *Shabbat*⁶ en *Pesach*⁷ in familiesferen.

Ondanks dat de onderzoeksmethoden nauwkeurig uitgevoerd zijn, zal mijn aanwezigheid de data enigszins beïnvloed kunnen hebben. Ik ben een Joodse, Westerse en blonde vrouw. Deze identiteit zal niet alleen invloed hebben gehad op mijn informanten, met name hoe zij naar mij keken, maar ook op mijn interpretaties en opvattingen van de informatie die ik verkreeg. Ik ervoer dat je achtergrond ertoe deed bij het aangaan van relaties. Echter, hoewel ik één van hen was, was ik tegelijkertijd de 'Ander': ik ben niet Israëliërsch Joods, sprak geen Hebreeuws en heb een andere culturele achtergrond. Hierdoor was ik constant *betwixt-*

⁴ Zo stelde ik mijn informanten vragen over ideeën over het land, betekenis van het Jodendom, ervaringen voor, tijdens en na het leger, betekenis van mannelijkheid en vrouwelijkheid in de samenleving en het leger en belangrijke gebeurtenissen in het leven.

⁵ Stap voor stap heb ik verschillende aspecten van het leven van mijn informanten besproken. De focus lag op hun levensgeschiedenis tijdens de dienstplicht. Echter, hun leven voor en na het leger (zowel enkele maanden erna als hun leven en interesses tot aan nu) heb ik niet onbesproken gelaten. Ook heb ik gesprekken gevoerd aan de hand van foto's uit de tijd van het leger, hierdoor kon ik een beter beeld vormen van de verhalen van mijn informanten en kwamen nieuwe onderwerpen aan bod.

⁶ Dit is de zevende dag en tegelijkertijd een heilige dag van de week voor Joden en betekent 'rust'. Op vrijdagavond na zonsondergang mogen geen kaarsen aangestoken meer worden en wordt er uitgebreid en gezamenlijk gegeten waar soms gebeden vooraf gaan. De wijze waarop Shabbat gevierd wordt, verschilt bij iedereen en is afhankelijk van de betekenis van Jodendom voor de personen.

⁷ Gedurende dit lentefeest wordt de slavernij in Egypte en de bevrijding van de slavernij herdacht. Tijdens deze week dient geen gerezen voedsel gegeten te worden, waardoor vaak brood vervangen wordt door matzes. Op Pesachavond staat voedsel en gezongen teksten centraal. De invulling van Pesach in Israël verschilt bij de burgers en is, net als bij alle andere heilige/feestdagen afhankelijk van de betekenis van het Jodendom.

and-between. Aan de andere kant zorgde mijn Joodse identiteit voor een snelle doorbraak van de muur van wantrouwen. Hierdoor en door mijn persoonlijkheid als veldwerker heb ik sterke vertrouwensbanden kunnen opbouwen met mijn informanten, waardoor mijn data betrouwbaarder werd.

De mooie en moeilijke momenten van mijn informanten presenteer ik in deze casus met alle respect en zijn slechts een weergave van mijn ervaringen en interpretaties. In het eerste theoretische stuk leg ik de theorieën uit die meer inzicht kunnen geven op de resultaten van het onderzoek. In de opvolgende twee hoofdstukken probeer ik een duidelijk beeld te geven hoe ideeën van burgerschap en nationalisme in relatie staan met het leger en het volwassenwordingsproces. In hoofdstuk 5 beschrijf ik het volwassenwordingsproces aan de hand van Turners en Van Genneps theorieën. Hoofdstuk 6 beargumenteert dat soldaten met hun *selves* constant switchen tussen de privé en publieke sfeer. Op deze manier toon ik in de conclusie dat het leger een versneld proces naar volwassenheid is en dat het direct verbonden is met ideeën over burgerschap in de context van nationalisme. Het lichaam is een belangrijk en interessant aspect, omdat het als deel van het leger beschouwd wordt en het leger is direct verbonden met de natie. Het is onderhevig aan structuren, maar gaat tegelijkertijd tegen deze structuren in. Tot slot bevindt zich in de bijlage een Engelse samenvatting van de belangrijkste resultaten.

Hoewel ik mij bewust ben van de gedeeltelijke weergave door mijn eigen identiteit tracht ik met dit stuk een gerechtvaardigd beeld neer te zetten van een cultureel aspect van Israël, namelijk de dienstplicht, dat in de Nederlandse en Europese media eenzijdig gepresenteerd wordt.⁸ Hoewel om het conflict niet heen gedraaid kan worden, is het van belang de Israëlische samenleving dusdanig te benaderen dat het dieper bestudeerd wordt, om een bijdrage te leveren aan een vollediger beeld van een aspect van Joods Israëlische levenswijzen.

⁸ Wanneer in media namelijk over Israël en het leger gesproken worden, wordt het land en deze institutie vaak alleen in een conflictcontext geplaatst. Hierdoor ontstaat er een eenzijdig beeld van Israël, dat stereotyperende ideeën en beelden veroorzaakt onder het publiek. Door aan deze gedeeltelijke waarheid mijn interpretaties en ervaringen toe te voegen, hoop ik nuances aan te kunnen leggen en bij te dragen aan een vollediger beeld van het leven in Israël.

Hoofdstuk 1

Nationalisme, Burgerschap en het Leger:

Een Antropologische Benadering van Volwassenwording van het Militaire Lichaam in Genderperspectief

Culturele Antropologie en Gender Studies

Binnen sociale wetenschappen hebben antropologen altijd al verschillende culturen onderzocht. Echter, vrouwen werden hierbij nooit expliciet onderzocht of genoemd. Mannelijkheid was de norm in de academische wereld en in culturen die bestudeerd werden. Om deze reden maakte feministische antropologie in de jaren '70 vrouwen zichtbaar en aan te tonen dat vrouwen geen machteloze wezens zijn (Nencel, 2007).

Na de opkomst van feministische antropologie, die zich later gevormd heeft tot genderantropologie, heeft dit deel van de academische wereld zich verder ontwikkeld met belangrijke theorieën (zie: Gutmann, 1997; Rosaldo & Lamphere, 1974, Morgen 1989). Belangrijke lessen kunnen uit de ontwikkeling gehaald worden. Ten eerste kan gender beschouwd worden als een sociale constructie en een fluïde gegeven dat in een specifieke context onderzocht dient te worden (Nencel, 2007). Ten tweede dient de nadruk te liggen op verschillen tussen mannen en vrouwen, ook mannen en vrouwen onderling (Aggerwal, 2000; Mohanty; 1988, Nencel, 2007). Ten derde dient de onderzoeker bewust te zijn van haar eigen, al dan niet Westerse, achtergrond en de betekenis daarvan (Mohanty, 1988). Tot slot dient mannelijkheid niet als een vanzelfsprekend concept benaderd te worden, maar moeten zowel mannelijkheid en vrouwelijkheid op een holistische wijze in relatie met elkaar gebracht worden om zo ook mannelijkheid beter te begrijpen en machtsrelaties aan het licht te kunnen brengen (Gutmann, 1997). Door deze benaderingen te gebruiken kan namelijk beter begrepen worden wat het betekent om een Israëliëse man of vrouw te zijn in het leger.

Om deze diversiteit onder mannen en vrouwen te benadrukken kies ik voor de moderne definitie van gender die omschreven wordt als een sociale constructie en een sociale verdeling van sekses, waarin de termen 'man' en 'vrouw' gevuld worden met betekenissen. Het is een fluïde en veranderlijk gegeven dat in een specifieke context onderhandeld wordt en inhoud aan wordt gegeven. Hierdoor is in dit onderzoek gender bestudeerd op de intersecties van etnische, seksuele en religieuze identiteiten in een specifieke context, namelijk het leger.

De betekenis van een Israëlische, heteroseksuele, Joodse vrouwelijke of mannelijke identiteiten in het leger verschilt met andere identiteiten in andere contexten. Alleen op deze wijze werd duidelijk dat gender verschillend is afhankelijk van een specifieke identiteitsconstructie in een bepaalde setting (Nencel, 2007). Zo komen ongelijkheden en gelijkheden naar voren en wordt duidelijk hoe macht centraal staat binnen relaties van sociale en culturele identiteiten.

Burgerschap & Nationalisme: Gender in het Leger

Burgerschap & Nationalisme

Om te kunnen begrijpen hoe gender een rol kan spelen bij burgerschap en nationalisme, dienen deze laatste twee termen eerst nader uitgelegd te worden. Turner (1993) ziet burgerschap als 'a set of practices (juridical, political, economic and cultural) which defines a person as a competent member of society and which as a consequence shapes the flow of resources to persons and social groups' (1993: 2). Oftewel, alleen door te voldoen aan specifieke praktijken kan een individu een volledig burgerschapsstatus verkrijgen. Alleen dan hoort een persoon volledig bij een gemeenschap of samenleving als burger zijnde.

Zowel Turner (1993) als Anderson (2006) stellen dat burgerschap en de natie om universele waarden en ideeën gaan. Volgens Anderson (2006:6) is de natie een 'imagined community', omdat 'members of the smallest nation will never know most of their fellow members, meet them or even hear of them, yet in the minds of each other lives the image of their communion' (2006:6). Inbeelding vindt plaats door onder andere overeenkomende kenmerken, zoals een gedeelde taal, cultuur of geschiedenis. Een gemeenschapsgevoel binnen een natie leidt tot een politiek besef en ideologie van een nationaal bewustzijn – nationalisme. Een natie wordt gevuld met nationalistische ideeën over en verlangens en wensen van deze natie om zichzelf te definiëren (Anderson, 2006; Nagel, 2003). Het definiëren van een natie gebeurt door het stellen van normen, wetten en verwachtingen hoe mannelijke en vrouwelijke burgers – leden van de ingebeelde gemeenschap – zich dienen te gedragen.

Echter, waarden kunnen gebaseerd zijn op verschillende ideologieën, zoals politieke of religieuze. Hierdoor kan burgerschap gezien worden als een conditie die 'sociaal conflict en sociale worsteling aanmoedigt waarbij ieders verlangen of belangen nooit helemaal gevuld zullen worden' (Turner, 1993:11). Zo is in Israël tussen burgers een continue onenigheid over de dienstplicht, aangezien er ook burgers zijn die om politieke of ideologische redenen niet het leger willen dienen. Daarnaast hebben niet-Joodse burgers, vooral Arabieren, een tweederangs burgerschap status (Abowd, 2007). Hierdoor kan burgerschap zowel in- als uitsluiting

betekenen. Oftewel, hoewel nationalisme in veel naties aanwezig is, wordt elk op een unieke wijze ingevuld met andere betekenissen.

Kapferer (1988) spreekt specifiek over 'religieus nationalisme'. Hij (1988:16) ziet deze vorm van nationalisme als een fenomeen waarin de politiek gehuld is in de symboliek van het 'hogere'. Hierbij is cultuur van een natie een object en een instrument bij het definiëren van de identiteit van de natie en een legitimering van het handelen van deze natie. Binnen deze vorm van nationalisme zijn religie en politiek intens met elkaar gemixt. In Israël wordt het Jodendom ingezet als politiek instrument door het idee dat dit land het Heilige Land voor Joden is. Dit dringt diep door tot in politieke partijen, waarbij elke partij een idee heeft hoe dit religieuze doel al dan niet bereikt dient te worden. In de ogen van Joodse Israëliërs staan Arabieren in omliggende landen dit doel in de weg. Aan de hand van militair handelen wordt een oplossing gezocht voor dit obstakel. Op deze manier worden ideeën over de Israëliërs, die etnisch-religieuze betekenissen kennen, gedomesticeerd in sociaal-politieke contexten (Juergensmeyer, 1996).

Echter, aangezien Israëliërs een sterk onderscheid maken tussen religieus (orthodoxe Joden) en niet-religieus (seculiere Joden), dient men voorzichtig om te gaan met de term van Kapferer. Mijn voorkeur gaat daarom uit naar 'etnisch nationalisme'. Doordat deze term een bredere lading kent, geeft dit tegelijkertijd een bredere kijk op de sociale dynamiek van Israëliërs.

Gender in het Leger van een Natie

Nationalisme als een politieke ideologie is sterk verbonden met de staat en instituties. Het leger als nationale institutie dient grenzen van de natie te beschermen tegen bedreiging en vervuiling van buitenaf (Douglas, 1966, Toktas, 2002). Tevens is er sprake van hiërarchie, disciplineren en controle binnen een natie. Het leger is door deze bescherming de bewaker van nationale identiteitsconstructies en speelt een belangrijke rol in het definiëren van nationale en nationalistische interesses, die in Israël tevens omgezet worden in etnisch-religieuze doeleinden (Juergensmeyer, 1996; Toktas, 2002). Zonder bescherming is er geen natie en zonder ideeën over bescherming is er geen nationalisme. Het leger is daarom de ruggengraat van de natie en militarisme de ruggengraat van nationalisme (Toktas, 2002).

Wanneer gekeken wordt naar het leger als specifieke context, dan blijkt dat deze institutie gender geladen is. Het is een plek van constante onderhandeling, articulering, onderdrukking en co-constructie van mannelijke en vrouwelijke identiteiten waar gender en seksuele normen duidelijk naar voren komen (Toktas, 2002; Nagel, 1996). Militaristische ideolo-

gieën bevinden zich binnen nationalistische ideologieën en produceren mythen van mannelijkheid en vrouwelijkheid (Toktas, 2002). Ideeën van burgerschap, nationalisme en de constructie van een natie is daarom nauw verbonden met gender.

Nagel (2003:159) stelt dat een natie door, voor en over mannen geschreven is en dat dit in een historische context geplaatst dient te worden. Een natie wordt volgens haar hierdoor als mannelijk beschouwd. Woorden zoals patriottisme, eer en loyaliteit gelden hierbij voor zowel nationalisme als voor mannelijkheid. De ideologie van mannelijkheid gaat daarom gepaard met ideologie van nationalisme waaruit hedendaagse heersende gendernormen voortvloeien. Volgens haar construeren deze ideeën over mannelijkheid direct ideeën over vrouwelijkheid: nationalisme komt voort uit mannelijke herinnering, vernedering en hoop, waarbij vrouwen symbolische rollen vervullen. Actoren van de natie zijn mannen die vrijheid, hun eer, hun thuisland en hun vrouwen beschermen (1998; 2003). Vrouwen hebben hierbij passieve en mannen actieve rollen.

Met deze scherpe argumentatie van Nagel (2003) dient men voorzichtig te werk te gaan, omdat deze generaliserend is. Hoewel het in mijn ogen klopt dat in veel naties, zo ook in Israël, mannen een superieure positie hebben aan vrouwen, ga ik niet volledig mee met het argument dat een natie niet voor, door en over vrouwen geschreven wordt, zoals Nagel dit suggereert. Zo beargumenteert Agulhon (1981) dat een natie als vrouwelijk gesymboliseerd kan worden en dat deze beschermd dient te worden door de staat en haar belangrijke institutie, het leger, dat een mannelijke lading kent. Vrouwen vullen dus wel degelijk een rol in een natie, maar mannen lijken de actieve en beschermende rol te vervullen. Door deze nauwe relatie tussen mannelijkheid, het leger als ruggengraat van de natie en nationalisme gaat de cultuur en ideologie van hegemonische mannelijkheid⁹ hand in hand met de cultuur en ideologie van nationalisme. De staat is hierdoor voornamelijk een mannelijke institutie die de vrouwelijke natie beschermt (Agulhon, 1981).

De cultuur van nationalisme is geconstrueerd om mannelijke thema's naar voren te brengen. Termen zoals eer, patriotisme, verplichting en dapperheid worden hieraan toegeschreven. De natuur van mannelijkheid articuleert hierdoor met de vragen van nationalisme, met name aan de militaire kant (Nagel, 1998). Echter, wanneer naar een moderne context van een natie gekeken wordt, blijkt dat vrouwen niet meer alleen traditionele rollen hebben om op deze manier de natie te dienen. Zo vervullen tegenwoordig ook vrouwen een beschermen-

⁹ Dit concept houdt in dat mannelijkheid normatief is, waarbij slechts de minderheid van de mannen dit kunnen waarmaken. Hegemonische mannelijkheid is de meest gewaardeerde wijze van man zijn. Het kent hierdoor per definitie hiërarchie in de term, omdat mannen die hier niet aan kunnen voldoen minder gewaardeerd worden en vrouwen een inferieure positie aan mannen hebben (Connell, 2005).

de rol in een natie door het dienen van het leger, zoals dit in Israël ook gebeurt (Höpfl, 2003; Levin, 2010). Het lijkt hierdoor dat in het leger een meer egalitaire relatie tussen mannen en vrouwen ontstaat. Desalniettemin is de gedachte dat mannen de natie en vrouwen dienen te beschermen doorgedrongen in het leger (Höpfl, 2003; Levin, 2010; Toktas, 2002). Feministische wetenschappers (zie: Nagel, 1998;2003, Toktas, 2002; Sasson-Levy, 2003) stellen namelijk dat het leger gedomineerd wordt door mannen, waarin vrouwen net als in een natie een inferieure, passieve, positie vervullen. Mannen, die het leger symboliseren, worden hierbij afgebeeld als krijgsmannen met agressie, dapper, patriarchaal en eer. Vrouwen, en dus ook de natie, worden daarentegen geportretteerd als emotioneel, afhankelijk, passief en ondersteunend. Zij bezetten symbolische rollen die de mannelijke definitie van vrouwelijkheid en de plaats van vrouwen in de natie reflecteren (Nagel, 1998).

In mijn ogen worden vrouwen reeds afgebeeld als slachtoffers van mannen binnen feministische theorieën (zie: Nagel, 1998;2003, Toktas, 2002; Sasson-Levy, 2003; Höpfl, 2003). In deze pessimistische theorieën heersen stereotyperende ideeën over mannelijkheid en vrouwelijkheid in samenlevingen die tot ongelijke machtsposities leiden. Echter, de ontwikkeling dat vrouwen een bijdrage kunnen leveren aan een natie in een context en institutie dat altijd als mannelijk geassocieerd werd, kan juist als empowerment voor vrouwen fungeren. Bovendien, een positieve benadering, betekent direct een andere kijk op de sociale werkelijkheid dan wanneer een pessimistische kijk gebruikt wordt.

Gender in het Leger en Burgerschap

Genderverschillen en het dienen van het leger kennen niet alleen een directe relatie met nationalisme, maar ook met burgerschap en het idee hiervan. Zo worden zowel mannen als vrouwen geacht zich te gedragen als goede burgers. Door het leger te dienen wordt aan deze verwachting op diverse manieren voldaan.

Zo wordt in Israël hegemonische Joodse mannelijkheid geïdentificeerd met mannelijkheid van Joodse soldaten, dat een embleem is van goed burgerschap (Sasson-Levy, 2002). Immers, mannen worden geacht de natie te beschermen (Nagel, 2003). De insluiting van vrouwen in het leger is tegelijkertijd een kwestie van burgerschap (Toktas, 2002:38). Verwachtingen van goede burgers geldt dus tevens voor vrouwen, namelijk als moeders van de natie (Toktas, 2002, Nagel, 1998). Door een functie te hebben in het leger zorgen vrouwen voor hun natie, wat als belangrijke waarde wordt beschouwd voor de status van volledig burgerschap. Daarnaast kunnen individuen in een natie deze status ontvangen wanneer zij hun leven (als soldaat) opofferen voor de natie doordat zij een bijdrage geleverd hebben aan de

ationale bescherming, oftewel willen sterven voor en in de naam van hun natie (Toktas, 2002; Anderson, 2006).

Samenvattend, in instituties van naties komen gender identiteitsconstructies op verschillende niveaus (namelijk nationaal, institutioneel en individueel) duidelijk naar voren. Door hier naar te kijken kan duidelijk gemaakt worden hoe in een specifieke natie, zoals Israël, gender in het alledaagse leven gearticuleerd en onderhandeld wordt. Hoewel Toktas en Nagel met name spreken over algemene ideeën over emblemen van goed burgerschap in relatie tot het leger, laten ze individuele acties van soldaten buiten discussie. Door bestudering van het lichaam wordt de interactie en spanning tussen het zelf en de nationale groep in relatie tot burgerschap en representatie van de natie duidelijker en ter discussie gesteld.

Antropologie van het Lichaam: Volwassenwording

Gender en het Lichaam

Binnen genderantropologie wordt vaak naar het lichaam gekeken om te zien hoe het lichaam centraal staat in de sociale werkelijkheid. In navolging van Bryan Turner (1996) zijn er drie benaderingen ontstaan over het lichaam. De eerste benadering stelt dat het lichaam een sociale praktijk is. Het inzetten van het lichaam door mannen en vrouwen is een gewoonte en staat centraal in het sociale leven. Zo kijkt Goffman (1975) naar hoe performance – een handeling om anderen bewust of onbewust te beïnvloeden – geuit wordt en inhoud krijgt. Culturele normen en verwachtingen bepalen deels hoe mensen zich in het dagelijks leven voordoen. Een individu zet zijn of haar lichaam naar eigen keuze op een specifieke wijze in volgens gestelde structuren, ook wel verwachtingspatronen, binnen een groep. Deze interactie tussen individuen en groepen vindt plaats in sociale settingen. In terugkeer heeft dit ook invloed op hoe mensen een ander zien, waardoor deze verwachtingspatronen constant onderhandeld worden. De *front regio* (1975: 32) is de setting waar performance plaats vindt, en waar morele verwachtingen, zoals seksueel fatsoen, aanwezig zijn. ‘*backstage*’ gebeurt wat het publiek niet kan zien en hoeft de actor minder rekening te houden met verwachtingen (Goffman, 1975). Deze theorie toont dat het lichaam limieten kent door de aanwezigheid van verwachtingspatronen. Tegelijkertijd zorgt het voor onderhandelingen van relaties en constructie van betekenissen en verwachtingspatronen.

Het lichaam kan tevens gezien worden als een systeem van machtsrelaties. Volgens Foucaults (1977) benadering is het lichaam een object van macht en orde. Regulering van emoties, seksualiteit en het affectieve leven vinden plaats door disciplineren en controle van

het menselijke lichaam. Foucault legt in deze theorie de relatie tussen lichaam en bevolking. Het lichaam en de gemeenschap kennen namelijk een wederzijdse beïnvloeding binnen socio-culturele structuren en zijn historische aangelegenheden (Turner, 1996).

Tot slot, het lichaam kan ook beschreven worden als micro kosmos (Douglas, 1966). Binnen deze benadering wordt het (vrouwen)lichaam gezien als object van controle. Binnen samenlevingen hebben mensen de behoefte aan ordening en classificatie. Hierbij staat het lichaam als model voor de samenleving. Reinheid, zuiverheid en orde zijn puurheid. Daarentegen worden vervuiling en wanorde als gevaar beschouwd. Reinheid van het vrouwelijke lichaam weerspiegelt daarbij zuiverheid van een groep en vertegenwoordigt de grenzen van een groep. Deze orde van een samenleving moet volgens groepen bewaakt worden (Douglas, 1966; Turner, 1996).

Maar hoe kunnen deze benaderingen gekoppeld worden aan een militaire context? Het lichaam is, zoals hierboven beschreven, een sociale praktijk op het podium, een object van macht en een symbool van reinheid en orde. Deze drie benaderingen geven samen een rijk gevuld begrip van het lichaam in het leger. Wanneer deze drie benaderingen samengevoegd worden en toegepast op het Israëliëse leger als casus, dan geeft de benadering van Goffman (1975) meer inzicht in hoe de wisselwerking tussen het militaire lichaam en genderverwachtingen vanuit de natie plaatsvindt. Performance kan zowel individueel als in teams uitgevoerd worden. Militairen vormen samen het leger, dat in Israël een plaats is waar performance geuit wordt, ook wel de *'front regio'*. Performance wordt geuit volgens morele en instrumentele structuren. Oftewel, militairen dienen zich volgens gendernormen (moreel) en verwachtingspatronen over het invullen van genderrollen (instrumenteel) als goede mannelijke en vrouwelijke burgers te gedragen. Hierdoor verschillen de performance van mannelijke en vrouwelijke lichamen. Het leger moet hierdoor volgens de verwachting van de natie overkomen. In de *'back' regio*, vindt datgene plaats dat het nationale publiek niet te zien krijgt. Ook Foucaults (1977) idee geeft meer inzicht hoe militaire lichamen gereguleerd en gedisciplineerd worden door de gestelde structuren binnen het leger als institutie en door verwachtingen binnen een natie. Dit heeft ook een omgekeerd effect: door performance en door hier inhoud aan te geven worden gendernormen en verwachtingen onderhandeld, waardoor tegelijkertijd een natie, zoals Israël, geconstrueerd wordt (Goffman, 1975).

De benadering van Douglas (1966) geeft in relatie tot deze casus meer inzicht in groepsgrenzen en de vertegenwoordiging en symbolisering hiervan. Het reine lichaam dient voorzichtig ingezet te worden, omdat het tegelijkertijd een weerspiegeling van de orde en zuiverheid van een natie is. Oftewel, militaire lichamen staan symbool en vertegenwoordigen

de grenzen van de natie. Hierdoor wordt eer en moraliteit gestructureerd door gendergeladen lichamen (Douglas, 1966). Deze lichamen dienen gecontroleerd en beschermd te worden. Voor dit onderzoek gebruikte ik Douglas' idee slechts symbolisch, door te kijken naar hoe Israëliëse mannen en vrouwen hun lichamen inzetten, welke verwachtingen zij uit de gemeenschap meekregen en hoe militaire lichamen symbool staan voor de natie tijdens de dienstplicht.

Rites de Passage

Rituelen zijn geschikte fenomenen om het lichaam te bestuderen. Lichamen ondergaan rituelen en kunnen bewijs van verandering zijn. Door rituelen te bestuderen wordt hierdoor duidelijk hoe het lichaam op symbolische wijze ingezet wordt. Turner (1977:6) stelt dat rituelen ook veel kunnen vertellen over een specifieke groep, want

Rituals reveal values at their deepest level... [M]en express in ritual what moves them most and since the form of expression is conventionalized and obligatory, it is the values of the group that are revealed. They are keys to the understanding of how people think and feel about those relationships and about the natural and social environments in which they operate.

Rituelen vertellen ons dus meer dan over ceremonies alleen. Een veel voorkomend ritueel, maar waar overal op een andere manier inhoud aan wordt gegeven, zijn rites de passage (Turner, 1966). Dit zijn rituelen waarbij de positie van één of meerdere personen op een ceremoniële wijze verandert. Het is een ritueel binnen de sociale pubertijd, of ook wel een ceremonie waarbij actoren door middel van specifieke stappen van een bepaalde positie naar een andere positie verschuiven binnen een samenleving. Zo'n ceremonie toont aan dat Individuele levens niet bestudeerd kunnen worden zonder de context van een samenleving.

Volgens Van Gennep (1960:11) kennen ceremoniën van sociale pubertijd drie fases: afscheiding (prelimineel), marge (limineel) en aggregatie (postlimineel). De liminele fase is een interessante door haar ambigue karakter, omdat individuen binnen deze fase noch het één of noch andere zijn, ofwel 'betwixt and between' (Turner, 1977:96). Doordat deze positie weinig structuur kent, trachten individuen gezamenlijk structuur te creëren. Deze communitas is een cohort met egalitaire relaties en sterke banden. Deze gemeenschap ervaart dezelfde autoriteit en ontstaat daar waar geen sociale structuur ervaren wordt. Turner stelt daarnaast dat communitas een gevoel van structuur biedt. Volgens hem wordt in de fase erna structuur gerealiseerd door ervaring van communitas in de liminele fase (Turner, 1977). Kortom, com-

munitas speelt niet alleen een belangrijke rol tijdens de liminele fase, maar is ook, of misschien wel juist, van belang in de fase erna.

Rites kunnen in diverse levensstadia en in verschillende gemeenschappen uitgevoerd worden. Deze casestudy plaatst het proces van rite de passage in een moderne context, namelijk het leger, en richt zich op ervaringen van ex-militairen en fases van adolescentie naar volwassenheid (Van Gennep, 1960). In de liminele fase zijn jongens en meisjes noch het een noch het ander en is het egalitaire gevoel van *communitas* het sterkst (Turner, 1977). Zowel uit verhalen van Israëliërs als uit eerdere andere onderzoeken (zie: Klein, 1999, 2002; Höpfl, 2003; Dar & Kimhi, 2004; Levy, 2010) blijkt dat dit proces gendergeladen is door verschillende noties van mannelijkheid en vrouwelijkheid. Echter, zoals ik in de opvolgende hoofdstukken duidelijk zal maken, dient voorzichtig met deze benadering gewerkt te worden en kan het in een moderne context niet zomaar overgenomen worden.

Hoofdstuk 2

Gender, Nationalisme en Militarisme:

Volwassenwording in het Israëlische Leger

Nationalistische Belangen en het Leger

Al vanaf de oprichting van de IDF¹⁰, die officieel bestaat sinds de onafhankelijkheid van Israël in 1948, kent het land de dienstplicht voor zowel mannen als vrouwen. Aangezien het land nog steeds in conflict is met Arabieren zowel binnen als buiten de grenzen van het land, is het leger van groot belang voor de nationale veiligheid. Dit betekent dat het leger niet alleen de grenzen van de Israëlische staat beschermt, maar ook de symbolische grenzen van de Joods Israëlische gemeenschap.

Het belang van nationale bescherming kan naast het decennia durende conflict verklaard worden door het heersende nationalisme in Israël, dat tevens direct verbonden is met het conflict. Israël kent twee soorten nationalisme, namelijk het ultra-orthodoxe nationalisme (neo-nationalisme) en liberaal Joods nationalisme (post-nationalisme). In Tel Aviv, de locatie waar dit onderzoek het meest heeft plaatsgevonden, heerst met name de laatste vorm door haar liberale westerse attitude (Ram, 2008). Desondanks – of misschien juist wel dankzij de vormen van nationalisme – staat de bescherming van de nationale Joodse identiteit, onafhankelijk van de twee verschillende definities, hoog in vaandel. Dit tonen de hoge uitgaves van de regering aan het leger ook aan: in verhouding met andere landen in zowel het Midden-Oosten als met andere landen in de wereld geeft de Israëlische regering een groot percentage van het Bruto Binnenlands Product uit aan het leger¹¹ (Wereldbank, 2011).

Gender, Lichaam en het Israëlische Leger

Soldaten zijn meer dan alleen soldaten: het zijn mannen en vrouwen met identiteiten en met een lichaam die als burgers in een natie leven en betekenissen creëren. Het lichaam is nauw verbonden met de gendergeladen sociaal- en nationaal-politieke orde. Het wordt in Israël als

¹⁰ IDF is afkorting van Israel Defense Forces. Deze term wordt gebruikt voor het Israëlische leger.

¹¹ In 2010 kwam Israël op de tweede plaats met hoogste militaire uitgaven naar verhouding met het BBP, met 6,6 procent. Het land Saoedi Arabië, dat een conflict kent met Iran, geeft 10,4 procent uit. Andere landen geven beduidend minder geld uit aan het leger: Egypte 2 procent, Jordaan 5,2 procent, Irak 6 procent (en jaren daarvoor rond de 3 procent), Nederland 1,4 procent en de Verenigde Staten 4,8 procent (WorldBank, 2011).

politiek instrument of als ideologische boodschap ingezet in sociale bewegingen (Sasson-Levy & Rapoport, 2003).

Het militaire lichaam is op diverse manieren nauw verbonden met de natie en ideeën van burgerschap. Een overleden militaire lichaam is een belangrijk symbool voor nationalisme, omdat deze persoon heeft gevochten en zijn of haar leven heeft opgeofferd in de naam van de natie (Klein, 2002). Daarnaast is het mannelijke lichaam van een soldaat een embleem van goed burgerschap. Op zijn beurt construeert deze vorming ongelijke statussen van burgerschap tussen mannen en vrouwen. Het leger is tegelijkertijd voor vrouwen een belangrijk middel voor een erkende plek in de Israëlische samenleving, omdat zij zo een betere aansluiting krijgen op de arbeidsmarkt. Dit toont de waardering van de dienstplicht (Sasson-Levy, 2002).

Wetenschappers zoals Höpfl (2003), Klein (2002) en Levin (2010) tonen genderongelijkheid in het leger aan en stellen dat vrouwen in het Israëlische leger een inferieure positie hebben door de nadruk die gelegd wordt op mannelijkheid zowel in het leger als in de samenleving. Desondanks kent Israël ook dienstplicht voor vrouwen. Alleen vrouwen die mannelijk (sterk) genoeg zijn kunnen proberen succesvol te zijn als mannen, oftewel als goede militairen in gevechtsposities. Vrouwelijke militairen moeten juist ook hun vrouwelijkheid tonen door zich volgens de genderverwachtingen vanuit de natie (lief, teder, meegaand) te gedragen (Levin, 2010). Het IDF maakt een sterke feministische ontwikkeling mee doordat vrouwen steeds meer mogelijkheden hebben binnen het leger (Triner, 2010) Oftewel, het leger als institutie van de natie is zowel een mechanisme voor empowerment als een plek waar machtsrelaties naar voren komen en ge(re)construeerd worden.

Volwassenwording in het Israëlische Leger: een Rite de Passage

Zowel jongens als meisjes gaan het leger in en ontwikkelen zich van adolescenten naar jong volwassenen. Het leger biedt middelen en een context om dit proces te volbrengen (Dar & Kimhi, 2004). Al in de pre-militaire fase is sprake van socialisatie die verschillend is voor beide genders, omdat jongens en meiden over andere aspecten geïnformeerd worden: jongens over strijdkrachten en samenwerking, meisjes over afstand van thuis, het leggen van nieuwe contacten en verzorgende rollen (Klein, 2002).

De levensfase tijdens het leger kan symbolisch opgevat worden als een liminele fase. Tijdens deze periode van opkomende volwassenheid zitten Israëlische soldaten tussen adolescentie en volwassenheid en tussen afhankelijkheid en onafhankelijkheid (Levin, 2010). Oftewel, ze zijn 'betwixt and between' (Turner, 1977:96). In deze tijd worden veel risico's,

genomen, ook op seksueel gebied. Door disciplineren en vaste roosters is er wel sprake van vaste structuren. Structuur komt ook duidelijk naar voren door strikte regels en straffen wanneer de regels niet nageleefd worden. Volgens Klein (1999:47) is dit proces gender geladen, omdat het een proces is naar 'male adulthood, teaching toughness, and trying to eliminate what is regarded to be effeminate'.

Desondanks kunnen al deze theorieën nog geen volledig beeld geven van het volwassenwordingsproces van Israëliische mannelijke en vrouwelijke soldaten. Wie zien dit proces als een proces naar mannelijk volwassenheid? Worden meisjes dan mannelijker gemaakt of is dit een andere vorm van vrouwelijkheid? Hoe ervaren Israëliische mannen hun mannelijkheid en vrouwen hun vrouwelijkheid, zo ook in relatie tot de natie en burgerschap? Dit zijn slechts enkele vragen die uit mijn scepticisme opgeroepen worden wanneer ik aanloop tegen de pessimistische zwart-wit verdeling tussen mannelijkheid en vrouwelijkheid die als vanzelfsprekend beschouwd lijkt te worden binnen sociale wetenschappen¹². Tijdens mijn onderzoek heb ik ondervonden dat in de sociale werkelijkheid ervaringen in het leger veel persoonlijker en complexer zijn dan dat dit in literatuur weergegeven wordt.

¹² Hoewel binnen feministische antropologie en genderstudies de vanzelfsprekendheid van mannelijkheid en vrouwelijkheid steeds vaker bevraagd wordt, loop ik toch nog vaak tegen de verdeling aan, waarin stereotyperende ideeën over seksen naar voren komen. Zoals ik hierboven heb aangetoond, worden vrouwen weergegeven als inferieur in het leger, en mannen als 'boosdoeners' (zie bijvoorbeeld Toktas, 2002; Nagel, 2003; Höpfl, 2003). Ik beargumenteer niet dat in hedendaagse samenlevingen al gendergelijkheid behaald is, maar dat voorzichtig omgegaan moet worden met deze zogenaamde 'vanzelfsprekendheid' die zo pessimistisch wordt weergegeven. Het is belangrijk onderscheid te maken tussen *emic* en *etic* perspectieven en ik pleit voor een optimistische benadering, zoals die van Triner (2010), waarin positieve veranderingen van gendergelijkheid weergegeven worden.

Hoofdstuk 3

“Dati Lefi Da’ati”¹³:

Nationalisme, Militarisme en Conflicterende Ideeën over Burgerschap

Het is net vijf over tien in de ochtend. De bus, die betrokken is uit het plaatsje Gan Yavne, komt aan in *New Central Busstation*. De bus stopt en een man stapt in. Hij heeft een uniform aan en loopt het voertuig door. Hij kijkt naar beide kanten opzij, loopt naar achter en weer terug tot hij in het midden van de bus staat. Dan stopt hij bij een man die een Arabisch uiterlijk heeft. Ik begrijp uit wat er gebeurt dat de man in het uniform vraagt of hij uit wil stappen. Zijn tas wordt buiten gecontroleerd. Niet veel later stapt de man met zijn tas weer in. Sommige mensen kijken hem aan, anderen kijken recht vooruit. De bus rijdt nog een paar honderd meter door totdat deze stilstaat en iedereen uit mag stappen. Ik volg de stroom van mensen en kom in een rij te staan voor een ingang van het busstation. Mijn tas wordt gecontroleerd en een metaal detector glijdt vlak langs mijn lichaam, maar raakt me niet. Ik loop door naar binnen en word overspoeld door individuen en groepjes jongeren in soldatenuiform die hun weg maken in het busstation. Het station oogt chaotisch. Het is enorm groot, de trappen staan niet onder elkaar, de begane grond is de 4e verdieping en er staan nauwelijks borden die de hoofdingang aanwijzen. Door de speakers van de kleine kledingwinkeltjes galmt muziek van Rihanna, Adèle en Armin van Buuren die al van ver af te horen is. Welkom in Tel Aviv.

Eenheid in Verscheidenheid in Tel Aviv

De hierboven geschreven passage was mijn eerste dag in en dus mijn eerste ervaring met Tel Aviv. Achteraf gezien is het busstation wellicht een metafoor van de stad: het station toont het chaotische individualisme van de stad, de verschillende mensen die zich haasten van A naar B, het kosmopolitische karakter door de luide muziek en de soldaten die, in hun fase naar volwassenheid, naar huis of militaire basis gaan. Bovendien staat veiligheid in Tel Aviv, evenals in de rest van het land, op nummer één. Het is een stad van diversiteit, qua etniciteit en type mensen¹⁴ en wordt door Rotem (25) en Or (22)¹⁵ omschreven als *balagan*: Het is chaotisch, maar ook open en vrij. Het is de stad van het liberale leven, waar alles is en waardoor er geen

¹³ Veldnotities, interview Natalie, 10-04-2012. vertaling: religieus, mijn opinie. Met deze term wordt dus bedoeld dat religie, en specifiek het Jodendom, op eigen manier en naar eigen ideeën ingevuld wordt, doordat ieder datgene uit de religie kan halen wat hij/zij wil.

¹⁴ Veldnotities, interview Rotem, 21-02-2012. Rotem maakt een schrijft verschillende termen toe aan type mensen in Tel Aviv, namelijk “hipsters, arts, snobs, north (mensen met geld), simple (mensen die 's nachts moeten werken, zoals in bars en clubs)”

¹⁵ Rotem en Or zijn twee informanten die ik later in dit stuk introduceer.

reden is om nog de stad uit te gaan. Oftewel, de *Bubble*, zoals stadsbewoners deze metropolis noemen.

In gesprekken met mijn tante Silvia, die circa 3 kwartier rijden van Tel Aviv woont, merkte ik haar frustraties in de kenmerken van de stad en bewoners. Zij vroeg zich af of jongeren die in deze stad geboren en getogen zijn zich betrokken voelen bij hun land, aangezien zij volgens haar alleen het stadsleven kennen en niet de conflictsituatie van het land ervaren. Hierdoor is het percentage van jongeren die het leger dient hier lager dan gemiddeld¹⁶. Dit gesprek wees mij op de diversiteit binnen Israël die burgers lijkt te doen scheiden, waarbij politiek een integrale rol speelt. Or, een jonge man van begin twintig en die later een goede vriend van mij werd, maakte mij deze verdeeldheid duidelijk:

We're separated by politics. If you have a friend with different political ideas, he will be less your friend. Of course, it depends on how extreme his views are. I used to have a boss who likes Arabs. Everybody was laughing at him. I think that people, who believe in peace, are living in another dimension. Most people in Tel Aviv think in this way.

Or distantieert zich met deze uitspraak van 'andere' mensen in Tel Aviv die volgens hem meer links zijn. Iemand met andere politieke ideeën is de Ander. Uit zijn verhaal blijkt ook dat zo'n persoon niet helemaal uitgesloten wordt, aangezien er 'slechts' alleen om gelachen wordt. Uit gesprekken die ik met mijn informanten voerde, bleek iets sterkers te zijn dan politieke ideeën; iets dat hen allen bindt. Op één van de eerste dagen dat ik Roy (36) in zijn winkeltje interviewde, kwam dit ter sprake:

It's something Jewishness, or Israeli. It comes from all the worseness. This causes togetherness [...]. Judaism keeps people together. Israelis love the country. They go to the army and swear they will die for the country. It's the common denominator in Jewishness that connects us.

Roy noemt verschillende facetten die burgers met elkaar bindt en die niet onafhankelijk van elkaar bekeken kunnen worden. Het gevoel van verbondenheid is ontstaan uit een Joodse geschiedenis van conflict, waardoor elke burger geacht wordt het leger te dienen. Op deze manier zijn religie, conflict(geschiedenis) en het leger culturele aspecten van de Israëlische samenleving. Deze 'noemers' bezorgen burgers een gevoel van verbondenheid zorgen en creëren een gevoel van het willen sterven voor het land. Volgens Anderson's (2006) is nationa-

¹⁶ In Tel Aviv dient ongeveer 70,5% van de totale dienstplichtigen het leger, terwijl het nationale gemiddelde op 78,4% ligt (Greenberg, 2010).

lisme het antwoord op de vraag wat burgers motiveert om hun leven voor een natie op te geven.

‘Warriors of the Nation’¹⁷: Instituties van Militarisme en Nationalisme

Het inbeelden van de natie en dus het proces van *nation building* vindt plaats aan de hand van herinneringen, zowel uit persoonlijke geschiedenis als doorgegeven door individuen en instituties (Anderson, 2006). Deze instituties, zoals scholen en musea zijn plekken van herinnering waar ideeën over de natie gecreëerd en overgegeven worden. In Tel Aviv zijn circa vijf musea die de geschiedenis van het leger in *Eretz-Israel*¹⁸ en de geschiedenis van (vluchtende) Joden verbeelden. Tijdens mijn bezoeken aan deze musea merkte ik op hoe onder andere beelden, foto’s, krantenknipsels en objecten uit het leger geconstrueerd, geanalyseerd, geïnterpreteerd en uiteindelijk weergegeven zijn (Anderson, 2006). Musea kunnen gezien worden als uitsluitingsmechanismen en machtsinstituties die construeren wie burgers zijn en hoe ze zichzelf (willen) zien en vooral wie en wat herinnerd worden en wie en wat niet. Nationalisme is dus een constructie die voortkomt uit de conflictgeschiedenis, gevoel van slachtofferchap en hedendaagse conflict relaties met omliggende Arabische landen die gereproduceerd worden door instituties der herinneringen.

Musea zijn tevens plekken van uiting van van militarisme. Het zijn instituties van herinnering van en door mensen – de ‘warriors of the nation’ – die voor het land gestreden hebben en waar het belang van het leger als verdedigingsmechanisme wordt overgebracht en benadrukt. De musea, als vertegenwoordiging van het nationale gedachtegoed van de staat en het leger, plaatsen met trots het beeld dat zowel vrouwen als mannen voor de natie strijden in een historische context. Kortom, hoewel het leger ingebeeld wordt als een belangrijk mannelijke institutie die de natie altijd heeft beschermd, zoals academici (zie Toktas, 2002; Sasson-Levy, 2002, Nagel, 19988) beargumenteren, wordt hier ook de inzet van vrouwen herdacht. Op deze wijze worden ideeën van burgerschap (het idee dat alle burgers, zowel mannen als vrouwen, zich dienen in te zetten voor de natie), nationalisme (het inbeelden van de natie als Joods en het idee dat dit verdedigd dient te worden) en het leger (de institutie die de verdediging van de natie kan waarmaken) in een historische context geplaatst door de natie-staat.

Tevens zijn scholen belangrijke instituties en plekken waar geschiedenis overgeven wordt aan jonge burgers. Het leger is een onderwerp dat benoemd en geplaatst wordt in de historie van de natie. Visualisering speelt hierbij een belangrijke rol, aangezien jongeren vele documentaires te zien krijgen over de oorlogen die het land gewonnen heeft. Ook bezoeken

¹⁷ Veldnotities, Haganah museum, 06-03-2012.

¹⁸ vertaling: Staat Israël

zij musea waar ze meer kunnen leren over de geschiedenis van het land en het leger. Door de wijze waarop geschiedenis en herinneringen van de natie en het leger overgebracht en geconstrueerd worden, wordt militarisme en nationalisme op jonge leeftijd overgegeven op jongere generaties (Dalsheim, 2004).

Ideeën over Burgerschap en het Inbeelden van de Natie

Ideeën over burgerschap als ‘slachtoffer’ van de geschiedenis staan direct in lijn met ideeën over etnische identiteiten en maken het gevoel van verbondenheid en *belonging* sterker. In alledaagse levensstijl worden deze identiteiten uitgedrukt in lichamelijke handelingen, zoals voedsel voorbereiden, gezamenlijk eten, en sociale handelingen. Dit werd mij duidelijk tijdens de ervaring van Shabbat, de viering van het weekend. Tijdens deze rituele bezigheid zong David, de man van Silvia, gebeden en werd wijn en brood gedeeld. Op deze manier worden etnische identiteiten niet alleen uitgedrukt, maar ook gedeeld, benadrukt en belichaamd.

De invulling van rituelen is echter vrij. Dit betekent dat etnische identiteiten van burgers en specifiek de betekenis van Jodendom hierbinnen niet gegeneraliseerd kunnen worden over het gehele land. Iedereen vult dit op zijn/haar wijze in. Dit noemde Natalie (23 jaar), die ik leerde kennen in het hostel waar ik vaak verbleef, “*dati lefi da’ati*”¹⁹ en is een gevolg van de diversiteit in de samenleving.

Doch lijken grenzen te bestaan binnen het idee van wel of niet ‘echt’ Joods zijn. Al in één van mijn eerste ontmoetingen met Aviad (23 jaar), die later ook één van mijn beste vrienden werd en tevens een goede vriend van Or, maakte hij mij duidelijk dat het Jodendom niet veel voor hem betekende en dat hij, en dit laatste zei hij met enige twijfel, niet in een God gelooft. In één van mijn laatste weken bezochten we Jeruzalem. Eenmaal aangekomen bij de Klaagmuur wilde hij graag een gebed doen. Ik antwoordde dat ik zou wachten waar ik op dat moment zat. Toen hij terugkwam, zei hij, met een grijns op zijn gezicht: “You are not a real Jew.” Ik vroeg hem waarom hij dit dacht. “Then why you are not going to the wall?” Ik beantwoordde zijn vraag: “Because it does not mean anything to me”. “You see...”

Echter, de vrijheid die burgers ervaren van het kunnen uiten van de etnische identiteit, wordt beleefd als een beperking in de mondiale context. Informanten vonden het soms beter om in het buitenland niet aan te geven waarvan zij vandaan komen. Het niet altijd kunnen of willen tonen van de etnische identiteit in het buitenland lijkt dus voort te komen uit de behoefte naar gevoel aan veiligheid. In terugkeer reflecteert dit gedrag zich in een nationale en

¹⁹ vertaling: religieus, mijn opinie. Met deze term wordt dus bedoeld dat religie, en specifiek het Jodendom, op eigen manier en naar eigen ideeën ingevuld wordt, doordat ieder datgene uit de religie kan halen wat hij/zij wil.

lokale context. Het idee dat burgers vanuit verschillende werelddelen in één land voor het bereiken van veiligheid er alleen voorstaan heeft namelijk direct en indirect invloed op gedrag van Joodse burgers: zelfstandigheid, onafhankelijkheid en elkaar helpen zijn karakteristieken die de burgers zichzelf en elkaar toeschrijven.

Lion: "Israel is like a big family. There is social communication. For example, I can ask my neighbor anything. Israeli people are really caring. Friends are like family".

Leoni: "Where does this comes from, you think?"

Lion: "It comes from terrorism. The way we grew up in. We learn how the care for ourselves. People know how to take care of themselves and how to take care of situations, even when it is hard. Even the basic stuff, I fix it by my own."

Leoni: "So feelings of dependency create feelings of connectedness?"

Lion: "Yes, but there is a flip side of the coin. It makes fighting, because people think they can do everything by themselves."

Hoewel de zelf toegeschreven karakteristieken elkaar tegen lijken te spreken en, zoals Lion (54) tijdens de interview in zijn hobbywinkeltje aangeeft, voor conflict kunnen zorgen, vullen deze elkaar tegelijkertijd aan en komen ze voort uit hetzelfde principe. Het idee van Joodse burgers dat de Westerse en Arabische wereld hen de rug toekeren, dat Joden altijd al slachtoffer zijn geweest en het idee dat door hard te werken en elkaar te steunen het volk altijd heeft kunnen overleven, zorgen voor het idee van zaken zelf te kunnen oplossen en het elkaar helpen. Wij – als slachtoffers, maar sterke overlevenden – tegenover Zij – de rest van de wereld die tegen 'ons' is – zijn termen die hierbij expliciet naar voren komen.

Een zwakkere vorm van burgerschap, maar wel één die meer leden binnen de grenzen van het land Israël insluit, is het Israëliësch burgerschap dat gebaseerd is op taal, namelijk Hebreeuws. Taal kan als een belangrijk aspect binnen nationalisme en nationaal bewustzijn dienen (Anderson, 2006). "There is no other country where they speak Hebrew. It's what connects people," legde Lion mij uit. Hierdoor is Hebreeuws burgerschap een overstijging van Joods burgerschap. Een gedeelde taal brengt Christelijke, Joodse en Moslimse burgers in verbinding met elkaar.

Echter, wanneer ik met mijn informanten –die overigens allemaal een Joodse achtergrond hebben- over burgerschap sprak, dachten zij vooral in termen van Joodszijn. De ingebeelde Joodse gemeenschap wordt al dan niet beperkt door de sociale omgeving: de meeste informanten kenden vrijwel alleen andere Israëliërs met Joodse achtergrond, hierdoor voelden zij zich eerder alleen met deze burgers verbonden. Natalie maakte een onderscheid in

gevoel van verbondenheid met Joodse en niet Joodse burgers aan de hand van het proces naar burgerschap. "I also feel connected with Christians," zei ze tegen mij, "because they are Israeli. It means they do the same routines as everybody else, like the army." Oftewel, burgers die hetzelfde proces meemaken als andere burgers, worden in de gemeenschap ingesloten. Op deze manier hoeft taal niet als een van de belangrijkste aspecten te zijn bij het inbeelden van de natie, zoals Anderson (2006) suggereert, en vormt burgerschap een bron van in- en uitsluiting. In het volgende hoofdstuk bediscussieer ik dit uitvoeriger.

Complexiteit van Burgerschap en Nationalisme in Tel Aviv

Turner (1993) geeft een verhelderend inzicht met zijn definitie van burgerschap (zie hoofdstuk 1) en hierdoor in de complexiteit van ideeën over Israëliësch burgerschap. Burgerschap wordt gevormd door een combinatie van verschillende praktijken en blijken een samenhangend geheel te kennen van gestelde waarden en normen. Hierboven heb ik aangetoond dat politieke praktijken betrekking hebben op het kiezen van een eigen etnische (Joodse) kant, economische op werken en belasting betalen²⁰ en culturele op de invulling van de etnische identiteit. Het volgende hoofdstuk concentreert zich op de juridische taak, namelijk het dienen van het leger, die tot nu toe vrij onbesproken is.

In mijn ogen en aan de hand van de gesprekken met mijn informanten blijkt in een land met diversiteit niet één definitie van burgerschap te bestaan, aangezien verschillende ideeën over deze praktijken conflict veroorzaken (Turner, 1993; Anderson, 2006). Desondanks houdt deze conflictsituatie – die hedendaags plaatsvindt, maar tevens in een historische context geplaatst wordt – de natie bijeen. Op individueel niveau delen, benadrukken en belichamen burgers hun nationale en etnische identiteiten. Op nationaal niveau fungeren scholen en musea als plaatsen van herinneringen binnen de natie en dienen als een bevestiging van een gedeelde etnische identiteit en een gevoel van *belonging*. Binnen deze aspecten van etnisch nationalisme zijn ideeën over de bescherming van de natie van groot belang, die zowel op individueel (in privé sfeer) als nationaal niveau (in publieke sfeer) tot uiting komen.

Het volgende hoofdstuk concentreert zich op de juridische taak, namelijk de dienstplicht die tot nu toe vrij onbesproken is. Ik beargumenteer dat de dienstplicht, als volwassenwordingsproces, een bron van conflict is, maar tegelijkertijd eenheid creëert. Door een

²⁰ Mijn informanten maakten een duidelijk onderscheid tussen religieuze (orthodoxe) en seculiere joden. Religieuzen hoeven geen belasting te betalen, maar ontvangen juist geld door de hoeveelheid (meer dan vijf) kinderen die zij vaak hebben. Belasting betalen is voor seculiere Joden een belangrijke praktijk die voor conflict zorgt binnen de Israëliëse samenleving. In deze thesis wordt verder niet op dit aspect ingegaan, omdat dit gegeven niet van belang is voor het argument dat ik in dit stuk maak.

relatie te leggen tussen politieke, juridische en culturele praktijken beweer ik dat ideeën over het dienen van het leger betrekking hebben op culturele en ideologische overwegingen.

Hoofdstuk 4

“Why Should He Pass this Wall?”²¹:

Ideeën over de Dienstplicht, Burgerschap en de Natie

He is at the peak of his social life, just finished school, dying to begin the real life. He is just a kid, only 18 years old, but he is sure that he is the king of the world, has been everywhere and done everything. But there is a wall stopping him from entering his adult life, a wall that every citizen has to undergo through. This wall is the IDF²².

This wall will probably make him give up his hopes and dreams for at least 3 years, maybe more, so why should he pass this wall at all? Why shouldn't he just go around it? Why should he give from himself? Would he get something from it? Why should he even make an effort? Because of education at home? Or because there is a law about it? It is not that big of a problem to pass by it, maybe because of the friends? Everybody goes to the army, and I won't? What will people think? Maybe because of my love for my country? Because I have no other country? Maybe just because I have no real opinion and I just go with the flow? [...] There are kids who live in a routine of alarms and rockets and see people get injured and decide not to join the army, and those who didn't go to the army, what does it say about them? Maybe they don't belong? Can we even judge them? They might be weak, maybe they have things more important to do, you can never know what happened in their past. And what about those who went to a combat role and gave up in the way? Is there anything common between them all? And those who chose to continue? What keeps them? And what about those who chose to sign up on a few more years, do they know something that I don't? Is there a special formula that will help me understand why? And if there is, maybe we should inject it to everyone? Maybe we can be immune even in high school period?²³.

²¹ Tekst (zie voetnoot 16) geschreven door Hod (22), vertaald door Shir (17).

²² Afkorting van de Engelse benoeming van het Israëlische leger, Israel Defense Forces

²³ Originele tekst geschreven door Hod (22). Vertaald uit het Hebreeuws door Shir (17):
הוא נמצא עכשיו בשיא חיי החברה, כבר מת להתחיל את החיים אמיתיים הוא עדין ילד כולה בן 18 אבל הוא בטוח שהוא כבר מלך העולם יודע הכול חווה הכול וראה הכול, סיים את בית הספר, כבר מת להתחיל את החיים אמיתיים הוא עדין ילד כולה בן 18 אבל הוא בטוח שהוא כבר מלך העולם יודע הכול חווה הכול וראה הכול, אבל יש קיר אחד קיר לא קטן בכלל שמחכה לו לפני החיים אמיתיים קיר שלצערנו כל אורח צריך לעבור אותו הקיר הזה הוא צבא הגנה לישראל קיר שכנראה יאלץ לדחות את כל המחשבות את כל השאיפות קיר שיעצור את הזמן ל-3 שנים ואולי יותר, או למה לעבור את הקיר בכלל? למה לא פשוט ללכת מסביב? למה לתרום? יצא לי מזה משהו? למה להתאמץ? משהו מעריך את זה? בגלל החינוך בבית? בגלל שזה חוק? הרי זה לא כזאת בעיה לעקוף אותו, אולי בגלל החברים? כולם מתגייסים אז אני לא? מה יחשבו? או בגלל אהבת המולדת? הרי אין לי ארץ אחרת לא ככה? או אולי בגלל שסתם אין לי דעה אז אני זורם...? אז איך יכול להיות שיש ילדים שמגיעים מאלפי קילומטרים וממדינה אחרת רק כדי להתגייס? אז מאיפה הכוח והרצון? ומצד שני יש ילדים שחיים פה במציאות היומיות שמבינים את המצוקה את הקושי שומעים אזעקות על בסיס יומי חווים את הנפילות את הנפגעים ובוחרים לא להתגייס, ומי שלא התגייס מה זה אומר עליו? שהוא לא שייך? אפשר לשפוט אותו בכלל? אולי הוא חלש? אולי יש לו דברים יותר חשובים על הראש? הרי אין לדעת מה עבר בעברו, ומי שבחר להתגייס בעיקר למסלול קרבי והרים ידיים בדרך? יש פה משהו משותף לכולם? ומי שנשאר ובחר להמשיך? מה מחזיק אותו? ומי שבחר לחתום עוד כמה שנים הוא יודע משהו שאני לא?

אולי יש איזו נוסחה מיוחדת שתעזור להבין למה? ועם יש נוסחה כזאת אולי כדי להזריק אותה? עוד בתקופת בית הספר אולי נגיע מחוסנים?

De dienstplicht bleek voor mijn informanten één van de belangrijkste taken te zijn voor burgers, aangezien het leger de natie dient te beschermen. Indien het niet-dienen van het leger niet om medische of familieredenen gaat, gaat het volgens voorstanders van het leger vaak gepaard met politieke of religieuze ideologie. Dit zorgt voor een verdere splitsing en wrijving tussen twee ideologieën en een scheiding tussen burgers. In dit hoofdstuk ga ik dieper in op deze juridische taak van burgerschap die in mijn ogen een cultureel aspect van het Israëliëse leven is.

Het Vanzelfsprekende van een Nationaal Volwassenwordingsproces

Net als binnen het Jodendom geeft elke burger een eigen invulling aan zijn of haar betekenis van burgerschap. Bij de burgers die voor de dienstplicht zijn heerst een idee van vanzelfsprekendheid over dit volwassenwordingsproces. Met name in Tel Aviv is een duidelijke verandering opgetreden omtrent ideeën over het leger en het dienen van deze institutie. Deze verandering is, zoals hierboven tevens aangehaald is, te wijten aan processen van individualisering (Ram, 2008). Meer burgers raken bewust van mogelijkheden die zij hebben wanneer ze niet het leger dienen en/of voelen zich niet aangetrokken tot het leger en beschermen van de natie wegens (linkse) politieke overtuigingen. Doordat deze verandering is er een verdere kloof ontstaan tussen burgers binnen en buiten de metropolis. In mijn eerste dagen werd dit al meteen duidelijk. Op een ochtend kwam Silvia naar mij en toe en zei:

Als je soldaten, die niet in het leger zitten, wilt gaan interviewen, dan wil ik dat je weet dat deze mensen iets anders meekrijgen van thuis qua politiek. Zij kennen vaak niet goed de geschiedenis en als je naar hun reden vraagt dan zeggen ze dat Israëliëse soldaten niet moeten bemoeien met het land van Arabieren en het terug moeten geven. Als je vraagt hoe ze de geschiedenis weten zeggen ze: 'van ouders of van vrienden'.

Ik wist niet goed wat ik met dit gesprek aan moest. Was dit alleen haar idee? En waar kwam deze drang van haar vandaan om mij dit te vertellen? Al gauw kwam ik erachter dat meer Israëliërs op een vergelijkbare wijze dachten. Het feit hoe over burgers gesproken wordt die niet het leger dienen, toont ideeën over burgerschap en nationalisme in relatie tot het leger onder de burgers die zich wel voor hun natie willen inzetten door middel van militaire service: iemand die zijn/haar geschiedenis kent, van zijn/haar land houdt en zich ervoor wil inzetten, gaat naar het leger. De militaire service wordt door deze groep burgers beschouwd als een individuele taak om als burger-zijnde iets terug te geven aan het land; het is een

plicht voor alle burgers. Tegelijkertijd is het een gemeenschappelijke taak dat 'Wij' – burgers van Israël – het land te beschermen tegen de Ander – de Arabieren – door wie 'wij' omsingeld worden. Door deze constatering begreep ik Silvia veel beter. Het idee van vanzelfsprekendheid om het leger te dienen, gezien de decennia durende conflictsituatie van de natie en haar land, zorgt voor frustratie wanneer van deze 'vanzelfsprekendheid' en burgerlijke taak afgeweken wordt.

De 'Ander' binnen 'Ons'

Indien iemand afwijkt van de 'nationale' gedachte of daad wegens ideologische redenen, wordt deze persoon als een lafaard en lui gezien en op hem/haar neergekeken. Sommige eigenaren en managers willen niet zomaar iemand aannemen die niet het leger gediend heeft. Burgers worden op deze manier deels uitgesloten op de arbeidsmarkt door andere burgers. Roy zou nooit iemand aannemen die niet het leger gediend heeft. Lion heeft dit wel gedaan, maar zag het verschil met burgers die wel het leger gediend hebben:

There is a difference in the way they work, even basic things like cleaning the shop. [...] I had many people in my shop that didn't join the army. And it is always the same. I think [going to the army] takes kids to another new level of looking. They were close groups, learnt how to take care of themselves. [...] It changes a new level of what you think you can do.

Burgers die niet het leger dienen, zijn dus de 'Ander', met een andere mentaliteit en andere manier van werken, binnen de natie. Zij die wel deelnemen maken een proces mee tot een bepaalde vorm van burgerschap. Hierdoor kan dit ritueel naar volwassenheid gezien worden als een nationale opvoeding dat gedeeld wordt over de meerderheid van de Joods Israëlische burgers.

Voor ex-militairen geldt dat zij bepaalde karakteristieke delen die in het leger gecreëerd of benadrukt zijn. Wanneer de commandant een commando geeft, dienen soldaten deze op te volgen ook al denken ze dat deze taak onmogelijk is. Dit gaat vooral over fysieke taken, maar hebben invloed op mentale doorzettingsvermogen. Roy herhaalde dit vaak in interviews:

This is what makes the Israeli people. You see it in businessmen; they are unique and very successful. They think and act in a different way than people from the US. It's because of the military, and life. Life and the military are hard. It creates the characters of the Israeli.

Het feit dat burgers hetzelfde proces van disciplineren, structuur en intensief leven met leeftijdsgenoten meemaken en hierdoor specifieke karakters, zoals doorzettingsvermogen, zelfstandigheid en in jezelf geloven, delen, draagt bij aan gemeenschapsvorming en –gevoel onder burgers. Hoewel Klein (2002) aangeeft dat uitsluiting van burgers plaatsvindt op de arbeidsmarkt gerelateerd is aan het leger en specifiek de taak die iemand had binnen het leger, vergeet ze het belang van een gedeelde nationale opvoeding aan te geven. Dus, uitsluiting van burgers vindt plaats op de arbeidsmarkt en in de samenleving, niet alleen doordat ze specifieke kenmerken missen die ze in het leger leren, maar ook omdat ze een gemeenschappelijk proces missen. Degene die hier niet aan deelgenomen heeft, past in dit opzicht niet binnen de gemeenschap van de burgers die wel het leger gediend hebben. Het gemeenschapsgevoel onder de burgers die dit wel hebben ervaren, wordt daarentegen des te sterker.

‘De School der Natie en Nationalisme’²⁴.

Het leger als nationale institutie is zowel een weerspiegeling van de samenleving als een vertegenwoordiging ervan (Toktas, 2002). Ideeën over land en volk spelen ook een belangrijke rol in het leger en zijn onderdeel van het proces naar volledig burgerschap. Hier wordt de nationale geschiedenis overgebracht op de soldaten door middel van ‘culturele’ lessen over de historie van het land. Hoewel door scholing de meeste soldaten al voorbereid zijn, zagen mijn informanten het belang in dat iedereen dit leert, omdat iemand zo een betere soldaat wordt. Alleen door het weten waar je vandaan komt, voor wie je je inzet en wat het land voor je kan betekenen, zullen de soldaten zich meer inzetten voor hun natie. Hierdoor construeert het leger nationalisme onder burgers die het proces van volwassenwording in het leger ondergaan.

Hoewel burgers in publieke sfeer voor hun politieke ideeën uit mogen komen, worden burger in het leger geacht om deze buiten beschouwing te laten. Eliran, een 26-jarige student, zag het nut in dat soldaten geen politieke stem hebben. Volgens hem kunnen zij hierdoor beter hun taak uitvoeren, wat bijdraagt aan de nationale bescherming. Hoewel geen van mijn informanten zich politiek betrokken voelde tijdens hun taken als soldaat, ervaren zij wel nationale betrokkenheid. Tijdens ditzelfde gesprek zei Eliran: “I did have a feeling of serving the country. It meant a lot to me as an Israeli civilian. I did the best I can”.

²⁴ Zie: van Bekhum, 2006: 44.

Dit geldt ook voor Shi (21), die ik sprak toen zij net paar weken geleden haar dienstplicht afgesloten had.

I did [the officer course] because I felt to do it for my country. I felt proud to be seen in a uniform, and to be an officer. It's not something you really think about that moment, but you think about it afterwards. They just made the feeling [of Zionism] stronger to me. [...] It's being Israeli, not only Jewish. I feel connected to the country

Shi geeft met deze uitspraak aan dat het leger binnen het volwassenwordingsproces burgers opvoedt tot subjecten die het land en haar natie liefhebben. Aan het eind van en na dit proces was zij zich hier het meest bewust van. Oftewel, nationalisme wordt door het leger gecreëerd, overgebracht en onderhouden. Het leger is daarom niet alleen een nationaliserend instrument en 'de school der natie en nationalisme' voor mannen, zoals Van Bekhum (2006: 44) aangeeft, maar ook voor vrouwen.

De Push voor Passering van de Muur

Laat ik teruggrijpen op het stuk waarmee ik dit hoofdstuk begon. Hod, de zoon van Silvia, schreef dit stuk als opdracht voor zijn officierscursus. Hoe valt dit in een antropologisch perspectief te bevatten? De vraag die hij zichzelf stelt is waarom hij drie of zelfs meer jaar van zijn leven zou opgeven voor een nationale institutie? Een interessante aspect is hoe hij van 'hij'-perspectief overgaat naar 'ik'-perspectief. De schrijver lijkt een bewustwordingsproces door te maken waarin hij erachter lijkt te komen dat de discourse over al dan niet het leger dienen ook betrekking heeft op hemzelf. Op deze manier uit hij het universele karakter van het nationale volwassenwordingsproces dat tegelijkertijd zo persoonlijk ervaren wordt.

Tevens benoemt hij diverse aspecten die een rol spelen bij de push om te 'kiezen' voor de dienstplicht, zoals het gezin, vanzelfsprekendheid, liefde voor en gevoel van *belonging* aan het land en de in- of uitsluiting van burgers die wel en niet het leger dienen. Het is niet aan mij om deze retorische vragen te beantwoorden. Wel komt naar voren dat burgers die hun leven voor enkele jaren opgeven om het land te dienen een belangrijk cultureel aspect is van de Israëliëse samenleving: het draagt bij aan de vorming van de natie en nationale identiteitsconstructies van burgers. In dit hoofdstuk heb de wisselwerking getoond tussen het leger en de volwassenwordingsproces binnen het leger, ideeën van burgerschap en nationalisme. Het leger is namelijk een bron van enculturatie, de creatie en overdraging

van nationalisme in Israël. Dit vindt tevens in de samenleving plaats, dat op zijn beurt een versterkend effect heeft op jonge burgers om het leger te dienen. In mijn opvatting heeft deze push dus alles te maken met deze wisselwerking.

Hoofdstuk 5

“Becoming a Real Person”²⁵:

Volwassenwordingsproces en het Lichaam in het Leger

Het is dinsdagavond, één van mijn normale avonden die ik eens per week met Eliran spendeer. Het is iets na 19.00 uur en ik klop aan. Eliran doet met een slaperig hoofd de deur open. Hij is erg moe, maar wil toch het interview doen vanavond. Ik kom binnen. Eliran was al begonnen met koken. Ik neem plaats aan de tafel die aansluit bij de keuken. We kletsen over hoe Purim²⁶ was en uitgaan in Tel Aviv. Na het eten loopt het gesprek langzaam overlopen in een interview. Hij vertelt over het verbod op alcohol in het leger, hoe hij zijn ex-vriendin leerde kennen en de vrienden die hij daar maakte. “How do you look back at the time?”, vraag ik hem. “I miss the time,” geeft Eliran toe, “but I am glad it is over. I miss it, because it was a good time. But I’m glad it is over, because I don’t want to go back. It was just a section in my life. I had good experiences and bad experiences. These experiences make you a better person, from a teenager to an adult.” Ik vraag of hij zijn overgang van adolescent naar volwassen wil beschrijven. “To live in a house with my parents and to go to the military was a big step for me. Till your 18th you’re under your parents. They guide you; there were no tough situations. You just ate, slept, and went to school. At 18 you leave the house to the military. They will decide for you what you’re going to do and what job they are going to chose [for you]. When I was 16 I already felt like an adult. But the army changed me as well. The army makes you feel things that you cannot feel somewhere else. [...] If you go to school, it’s no real life. When you go to the military, you’re leaving the house, but there are still walls inside, it is organized. When you get released, and this is the third section of life, you are alone. There are no commanders, no one who decide which job you are going to do. You have to decide if you are going to study, travel... [...] During the service, decisions are made for you. After the military it is the first time in your life that you start thinking about yourself, and what you want to do.”

Zowel door antropologen (Klein, 1999; Van Bekhum, 2006; Sasson-Levy, 2003) als mijn informanten zien het dienen van het leger als een proces tot volwassenheid. Turner (1972) en Van Gennep (1960) geven een interessant inzicht in hoe ervaringen in een proces individuen binnen groepen doen ontwikkelen van tieners tot volwassenen. Ik focus mij op de sociale pu-

²⁵ Veldnotities, interview Eliran, 13-03-2012.

²⁶ Purim, of Lotenfeest, is een Joods voorjaarsfeest waarin gevierd wordt dat de Iraanse minister het Joodse volk in zijn land wilde uitroeien maar dat de koningin samen met haar oom het volk redden. Dit feest wordt gevierd door middel van verkleeden en het eten van hamansoren zijn koekjes die karakteristiek zijn voor dit feest. In Tel Aviv worden optochten gehouden en verzamelen verkleedde mensen zich op straat, in barretjes en discotheken.

bertijd²⁷ (zie Van Gennep, 1960) van Israëliërs, aangezien het leger een cultureel systeem waarvan veel burgers enkele jaren van hun leven een onderdeel van zijn. Het is een belangrijke periode, maar ook, zoals Eliran aangeeft, 'gewoon' een gedeelte van het leven. Opvallend was dat mijn oudere informanten, zoals Lion and Roy, niet meer wisten of en waar ze foto's van deze tijd hadden, terwijl mijn jongere informanten deze nog wel hadden. Van deze laatste groep hadden de meesten foto's van momenten met vrienden uit het leger van het leger op Facebook gezet. Oftewel, het is een fase in het leven van burgers dat op dat specifieke moment veel betekenis heeft en gedeeld wordt, al dan niet via sociale media, met leeftijdsgenoten. In een samenleving of natie leven dus zichtbaar gescheiden sociale groepen. Autonomie van deze groepen wordt geaccentueerd wanneer individuen zichzelf van het ene niveau naar het andere niveau van beschaafdheid bewegen (Van Gennep, 1960: 1). Ik concentreer mij binnen deze beweging op de drie fases van ritens, waarbij ik de nadruk leg op de liminele fase. Om deze complexiteit te kunnen begrijpen, zal ik de preliminele en postliminele fasen niet geheel buiten beschouwing laten. Specifiek kijk ik naar het lichamelijke aspect, aangezien de gehele persoon, en dus het gehele lichaam, betrokken is in de rite naar volwassenheid (Turner, 1972).

Structuur, Disciplineren en Regulering van het Lichaam: Afscheiding van het Normale Leven en Incorporatie in de 'Heilige' Omgeving

Voor de eerste fase is het lichaam van Israëliëse jongeren in het normale leven in een vrije maar gestructureerde omgeving. Hier worden ze door de samenleving, familie, school en het leger zelf voorbereid op de dienstplicht. Al vanaf jongs af aan weet iedereen dat ze zich uiteindelijk moet inzetten voor het land. Om hen heen zien ze soldaten op straat en horen ze dat mensen naar het leger gaan. Vaak hebben ouders of andere familieleden het leger al gediend. Deze vertellen soms verhalen over hun tijd in het leger. Lion is niet opgegroeid met een vader. Hij mistte een vaderfiguur als voorbereiding voor zijn militaire kant die hem meer kon vertellen over hoe het systeem werkt. Meisjes die met hun moeder praten, krijgen vooral te horen over de sociale en persoonlijke ervaring, zoals over vrienden en zelfstandigheid. Scholen bereiden jongeren voor door middel van geschiedenislessen en gastlessen die gegeven worden door het leger. Het is een fase dat door mijn informanten omschreven werd als veilig, kinds en

²⁷ Van Gennep (1960) maakt een onderscheid tussen sociale en fysieke pubertijd. Met deze eerste term verwijst hij naar een ceremonie waarbij actoren door middel van specifieke stappen van een bepaalde positie naar een andere positie verschuift binnen een samenleving. Deze vorm van pubertijd kan losstaan van de fysieke. Met de laatste term doelt hij op de biologische verandering van mannelijke en vrouwelijke lichamen.

vrij maar gestructureerd. Het is het normale leven binnen het systeem van culturele normen en waarden waarin individuen zich begeven en leven (Turner, 1972).

De afscheiding van het normale leven vindt plaats door het verlaten van het huis, ofwel het verlaten van de vorige levensfase (Turner, 1972). Deze rite van separatie is een oncomfortabel moment, omdat jongeren niet precies weten waar ze terecht zullen komen en wat ze in de komende jaren van hun leven zullen meemaken. Wanneer de jongeren de bus uitstappen wordt in de eerste minuut duidelijk gemaakt dat ze in een gestructureerde en harde omgeving zijn. De basistraining kan symbolisch opgevat worden als de 'rites of incorporation into the sacred environment' (Gennep, 1960:82). Soldaten zijn onderhevig aan disciplineren (zoals zware fysieke activiteiten en weinig slaap) en strikte regels en veranderen jongeren langzamerhand in volwassenen, legde Rotem, die in de winkel met Roy werkte, mij uit:

It was like shit, but I loved it. Now I understand what it gave me: one of the best times of my life. I was commander, you know. I had powers that I did not know about myself. I was never afraid; you just have to do it. Just Do! Before I was in the army, I was less responsible. In the army I became stronger.

Hoewel de dienstplicht niet altijd als leuk ervaren wordt, keken al mijn informanten, net als Rotem, positief terug op het volwassenwordingsproces. De verandering van het lichaam speelt hierbij een belangrijke rol. Het voedsel is slecht, het lichaam krijgt zes uur rust en zijn er veel conditieopdrachten, legt Lion mij uit "At one moment I was 54 [kilogram]. I was like this." en hij houdt zijn pink omhoog "[...] It was mentally and physically very hard. I was not used to train every day. It was not easy". Tijdens dit gesprek vergeleek Lion zijn lichaam met de normale setting tijdens de preliminele fase. Na de trainingen, in de overgangperiode (zie van Gennep, 1960) wordt disciplineren in een wat minder hevigere vorm voortgezet. Straffen en belonen is afhankelijk is van of commando's en taken goed uitgevoerd worden. Het lichaam wordt bestraft – zoals extra push ups, in het weekend niet naar huis mogen of een gevangenisstraf uitzitten –, zowel in groepsverband als individueel, of beloond – door middel van broches, baret, een hogere functie of een cursus mogen volgen. Foucault geeft in zijn meesterwerk aan dat lichaam binnen het systeem en stijl van straffen constant getraind, gecorrigeerd en onder controle wordt gehouden (Sargiacomo, 2009). Echter, in de context van het volwassenwordingsproces in het Israëliëse leger is ook beloning van wezenlijk belang binnen het systeem van disciplineren.

'Weapons of the Weak': Structuur en Agency

In de context van disciplineren en straffen lijken soldaten machteloze lichamen te hebben. Politiek gezien is dit misschien waar.

You do not want to think about politics. [...]. Otherwise [you] go to prison. [...] You don't have the right or power to think about it. You're just a soldier. It doesn't matter what you think. You don't have any influence. It's not a feeling of powerless, but in somehow soldiers are powerless, if it is politically related. [I]n the three years you are still a civilian but you're property of the country. They took your rights to think and talk about politics. It's a special path (Eliran).

Een speciaal pad, dat vrijwel elke burger bewandelt in zijn of haar leven, zonder politieke macht. Dat is hoe mijn informanten het leger ervaren. Het is speciaal, omdat het leger niet het alledaagse normale en echte leven ervaren wordt. Ze zijn burgers en tegelijkertijd 'maar' soldaat. Binnen de liminele fase wordt van hen verwacht om zich te gedragen volgens bepaalde normen en ethische standaarden binnen het systeem (Gennep, 1960). Belangrijk is echter ook om te kijken naar de ervaring van mijn informanten. Zij *voelden* zich namelijk niet machteloos. Als 'betwixt and between' hebben individuen geen status, rang of rol in het systeem hebben en is het gedrag passief, stelt Turner (1972). In mijn gesprekken blijkt dit niet geheel het geval te zijn. Soldaten hebben lichamen met agency en elk individuele militaire lichaam maakt deel uit van een groter lichaam, het militaire systeem, om uiteindelijk de natie te beschermen. Ondanks dat soldaten zich als klein ervaren in het systeem vervullen ze zeker een rol, de een belangrijker dan de ander. Bovendien zijn soldaten niet passief, doordat alledaagse vormen van verzet aanwezig zijn (Scott, 1985).

In groepsverband zoeken soldaten de grenzen op door tegen regels in te gaan, zoals stiekem de basis uit te gaan om alcohol te drinken of naar de kamers te gaan van andere seksen. Dit wordt gedaan om plezier te ervaren tijdens soms saaie dagen. *Communitas* speelt dus een belangrijke rol bij het hebben van agency en komt tot uiting tijdens overlevingsstrategieën door in groepsverband tegen deze gestelde grenzen in te gaan (Scott, 1985).

Ook individueel komt deze agency van het lichaam tot uiting. Aviad voelde zich nutteloos in het leger. Als sportatleet blijven soldaten tot 15.00 uur in de basis en gaan daarna naar huis om te trainen. Hij had het gevoel dat hij niet veel deed tijdens de uren en als hij thuis kwam was het al bijna donker, waardoor hij niet kon trainen. Hierdoor deed hij er alles aan om bij de speciale eenheden te komen. Aviad herinnerde zich een dag dat het hard regende en dat de commandant iedereen naar binnen riep. Hij luisterde niet en bleef in de stromende regen staan. Zijn lichaam inclusief zijn uniform raakte doorweekt. Hij begint te lachen: "My com-

mander shouted: come inside! Come inside! Why are you doing this?! I said: I'll come in if you let me to the special units." Aviad liep een risico om gestraft te worden. Desondanks heeft zijn handelen hem uiteindelijk zover gekregen dat hij een afspraak had met de hogere commandant. Op deze afspraak heeft hij nooit kunnen komen. Enkele uren voor de afspraak kreeg hij een ongeluk tijdens de training, waardoor hij lang herstel nodig had.

Hoewel het verhaal treurig eindigt, wil ik graag de focus leggen op de handelingsmogelijkheden van soldaten en lichamen van verzet. Ondanks dat het lichaam van soldaten eigendom van het leger is gedurende de dienstjaren, zijn soldaten geen machteloze objecten. Door het inzetten van het lichaam en tegen de structuren in te gaan, tonen soldaten dat zij agency hebben. Bovendien weten soldaten vaak tot hoever ze kunnen gaan en hoe hard zij tegen de grenzen kunnen schoppen, legde Eliran mij uit: "[Y]ou can do what you want. You can fight against the army. But guess who will win..." Lichamen zijn dus niet alleen objecten die onderhevig zijn aan macht, maar zijn tegelijkertijd 'weapons of the weak' (Scott, 1985).

Riten naar "Real Life": Afscheiding van de 'Heilige' Omgeving en Incorporatie in het Normale

In de rite van afscheiding van de lokale 'heilige' omgeving (zie Van Gennep, 1960: 65) krijgen soldaten één maand om te wennen aan het normale leven als burger zijnde. Hoewel ze vrijheid krijgen om werk te zoeken en te doen wat ze willen, zijn ze nog altijd onderdeel van het leger. Van hen wordt geacht hier ook naar te handelen. De laatste dag staat bekend om eten, lachen en gezelligheid. Dit is een terugkomdag waarop de soldaten hun uniform moeten inleveren. Soldaten vieren de voltooiing van hun proces tot volwassen burgers. Het sociale aspect van samenzijn lijkt het reguliere leven van Israëliische burgers, waarin het delen van voedsel op speciale gelegenheden centraal staat, te weerspiegelen.

In de laatste fase is 'real life' aangebroken. Vanaf dan hebben volwassen burgers twee of drie jaar dienst achter de rug en keren ze terug in hun natuurlijke omgeving, dit keer met volwassen lichamen vol met ervaringen. In dit stadium krijgen burgers ruimte om voor het eerst na te denken over henzelf en hebben ze de volledige vrijheid om te doen wat ze willen: studeren, reizen, werken, hobby verder uitoefenen, et cetera. De eerste jaren na het leger worden vooral als 'wilde jaren' omschreven omdat de ex-militairen weer vrijheid ervaren, zonder dat een docent, ouder of commandant hun zeggen wat wanneer te doen. Velen zetten door te reizen het gevoel van *togetherness* voort buiten de nationale grenzen om een gevoel van vrijheid te ervaren buiten de grenzen die gesteld worden door docenten, ouders of het leger.

Concluderend kan gesteld worden dat regulering en disciplineren van het lichaam hand in hand gaan tijdens het volwassenwordingsproces en vormen een burgers in het Israëliische

leger tot “a real person”, zoals Eliran vertelde. Lichamen van mannen en vrouwen zijn deel van een collectief lichaam waarop het leger wordt geprojecteerd, maar hebben altijd een eigen handelingsvermogen. De militaire lichamen vertegenwoordigen de natie en beschermen hun medeburgers. Hierdoor is disciplineren en regulering van het lichaam een belangrijk aspect gedurende de dienstjaren. De rites zijn een markering van lidmaatschap van de natie en een teken van gemeenschap, die tevens in *communitas* tot uiting komen. In het volgende hoofdstuk ga ik aan de hand van een genderperspectief dieper in op twee opvallende aspecten van het volwassenwordingsproces, namelijk disciplineren en *communitas*, en bespreek ik hoe mannelijke en vrouwelijke lichamen ingezet worden in het collectieve lichaam van het militaire systeem.

Hoofdstuk 6

“You are Part of the Body, and You Should Behave Like it”²⁸:

Betekenis van Mannelijkheid en Vrouwelijkheid in het Leger

Roy: “In the function I had were no women. Women are not going to special units. It’s about physically. Men have more advantages. There are a lot of functions for women as well. These are more in the back, and there are also very important functions. Still, it’s equal.”

Leoni: “So it’s about the body that makes the army for men and women different?”

Roy: “Yes, the body is different.”

In dit hoofdstuk richt ik mij op de betekenis van mannelijkheid en vrouwelijkheid en de constructie hiervan. Uit de gesprekken die ik voerde met mijn informanten kreeg ik de indruk dat het leger een mannen-thing is. Zoals Roy en Aviad aangaven, wanneer er aan het leger gedacht wordt, wordt gedacht aan vechters; wanneer gedacht wordt aan vechters, wordt gedacht aan mannen. De fysieke gesteldheid van het lichaam bepalen deels de verdeling van genderrollen binnen het leger. Mannen worden vaker ingedeeld in vechterseenheden vanwege goede fysieke gesteldheid en vrouwen voor kantoorbanen, omdat zij deze gesteldheid niet hebben volgens een specifieke meting²⁹. Dit betekent echter niet dat vrouwen quasi-man worden en hun vrouwelijkheid op dienen te geven om volledig bij het leger te horen, zoals Höpfl (2003) argumenteert. Het tegenovergestelde bleek in mijn interpretaties waar te zijn: vrouwen benadrukken hun vrouwelijke identiteit door uiterlijk, inzet, seksualiteit en het delen van hun genderidentiteit. Ook voor mannen geldt dat zij hun mannelijkheid benadrukken, soms zelfs met dezelfde middelen. Uit de gesprekken en observaties werd mij langzamerhand duidelijk dat de constructie van mannelijkheid en vrouwelijkheid in het leger en de inhoud hiervan niet los kan worden gezien van ideeën over burgerschap en representatie van de natie.

²⁸ Veldnotities, interview Rotem, 17-02-12.

²⁹ Aan de hand van interviews of gesprekken, testen en persoonlijke informatie waar het leger toegang tot heeft, wordt een profiel van een persoon vastgelegd. Dit profiel vindt dus plaats door zowel medische als psychologische indicatie, omdat tevens gekeken wordt naar resultaten op school en of ouders gescheiden zijn. Het desbetreffende profiel wordt getalsmatig – namelijk 97, 82, 72, 64, 54, 48 en 21 – aangegeven. Met profiel 97 en 82 komen soldaten terecht bij de infanterie en hebben zij de mogelijkheid om tot de speciale eenheden door te stromen. 72 is een gewone vechter. Daar onder krijgen soldaten andere functies, zoals commandant, officier, of op kantoor. Bij een profiel van 21 worden soldaten het leger uitgezet (Veldnotities, interview Or, 02-03-2012).

Gatekeepers van de Natie

Vrouwelijke soldaten vertegenwoordigen de natie op een symbolische wijze als *gatekeepers* van de groepsgrenzen. Het lichaam symboliseert en representeert de grenzen en dus de identiteit van de natie, door dit al dan niet in te zetten tijdens militaire taken. Naast het idee dat vrouwen speciale gevechtseenheden fysiek niet aankunnen, zullen vrouwen namelijk niet snel in deze eenheden terecht komen, aangezien ze hierbij oog in oog kunnen staan met Arabieren.

[W]hat happens if [a women] get[s] caught? If [she] will be in prison in an Arab country it will be hell. They will rape her. So it is harder for the person and for the country. (Lion)

Some Arabs want to take prisoners. If they are women, it is such a big deal. They will get her pregnant and abuse her. Taking someone hostage is such a big deal. Taking a woman will be even a bigger deal. (Shi)

Zowel mannen als vrouwen zien dus in dat het gevangen nemen of zelfs het verkrachten van vrouwen als is niet alleen een aanval op het lichaam van een vrouwelijke soldaat, maar ook als een aanval direct gericht op het leger en dus de natie. Oftewel, militaire vrouwelijke lichamen vertegenwoordigen de grenzen van de natie en zijn dus *gatekeepers* van deze groepsgrenzen. Vervuiling van het lichaam betekent direct vervuiling en vernedering van de groep. Om de orde van de groep te bewaken, dient de zuiverheid van vrouwen bewaakt te worden (Douglas, 1966).

Hoewel Douglas met haar analyse alleen inzicht geeft in de vertegenwoordiging van de natie met vrouwelijke lichamen, zie ik ook in dat mannen een onmisbare rol hierin spelen. Ook mannen verdedigen en representeren de natie. Echter, het idee over het fysieke lichaam maakt het idee over mannen en vrouwen verschillend. Alleen mannen met de juiste fysieke gesteldheid, en dit hebben niet alle mannen, kunnen de natie en de grenzen hiervan verdedigen.

'Institutional & Personal Selves': Regulering en Inzetten van Seksuele Lichamen

Het leger is een plek waar seksuele identiteiten een belangrijke rol spelen in de ontwikkeling van mannelijkheid en vrouwelijkheid en de betekenissen hierbinnen. "In the army", begint Aviad, "men can only think about three things: sleep, food and they are always horny". Ik lachte, maar wist niet hoe ik moest reageren. Hoe moest ik dit interpreteren als vrouwelijke antropoloog? Waren die mannen dan zulke beesten? Uit gesprekken met vrouwen bleek seksua-

liteit ook een rol te spelen bij de constructie van genderidentiteiten. Het verschil lag in de communicatie, hoe zij zich naar mij uitten, wat minder expliciet was. Ook Natalie gaf aan dat ze elke minuut die ze vrij had gebruikte om te slapen en dat eten belangrijker voor haar werd, omdat haar lichaam het nodig had.

Bovendien lieten mijn informanten weten dat het leger een plek is waar seksuele en liefdesrelaties vorm krijgen. Vrouwen en mannen benadrukken beiden hun seksualiteit door middel van het lichaam en het aangaan van relaties. Soldaten met de leeftijd tussen achttien en eenentwintig jaar oud zitten in een fase waarin jongeren hun seksuele identiteit aan het ontdekken en ontwikkelen zijn. Mannen zijn te herkennen aan opgestroopte mouwen van hun overhemd, ook als het winter is, om aan te willen tonen dat ze het gevoel van kou niet kennen. Bovendien wordt het gespierde en mannelijke lichaam hierdoor beter zichtbaar. Rotem legde mij uit dat zij in het leger twee uniformen kreeg. Wanneer zij deze kleding voor het eerst kreeg, ging ze, net als andere meiden, met het eerste uniform naar de kledingmaker om het bij de billen en borsten strakker te maken.

It looks not good, wide. You meet guys, and stuff, you know. You want to look better.

Vrouwen zijn dus bewust van hun lichaam en zetten dit middel in tijdens de omgang met mannen. Er worden echter limieten gesteld. Door middel van lichaamstaal en woorden probeerde Roy mij duidelijk te maken wat vrouwen met hun uniform deden.

Leoni: "You mean, they make it more skinny?"

Roy: "No! No! You cannot look like a fashion show! [T]hey just make it nicer."

De broek mag dus niet te strak zijn. Ook het lakken van nagels en het dragen van te grote sieraden is niet toegestaan. Ook voor mannen zijn grenzen omtrent het lichaam in publieke sfeer. Mannen dienen hun hoofdhaar en baard geschoren te hebben. Het uiterlijke lichaam wordt niet alleen ingezet om relatie tot elkaar, maar dient dus ook ter communicatie naar andere burgers. Tegelijkertijd wordt deze uiting van seksuele genderidentiteit gereguleerd door middel van wetten binnen het leger, aangezien een vrouwen met een té strakke broek en mannen met te lang haar gestraft kunnen worden in het leger. Kortom, hoewel *personal selves* gecommuniceerd worden door middel van het lichaam, wordt tegelijkertijd ditzelfde lichaam onder controle gehouden en geïnstitutionaliseerd door standaardisatie van het militaire lichaam, waaruit *institutional selves* resulteren (Gubrium & Holstein, 2001).

Seksualiteit wordt binnen het leger verder gereguleerd door de veertig-centimeter regel. Strikt gezien houdt dit in dat mannelijke en vrouwelijke lichamen een veertig centimeter afstand dienen te houden. Dit is ook een reden dat vrouwen niet in alle gevechtseenheden mogen, aangezien daar mannen en vrouwen samen zouden moeten slapen. Binnen eenheden waar wel mannen en vrouwen samenwerken, wordt aan deze regel niet gehouden. Jongens en meiden, reguliere soldaten en hogere commandanten zetten hun lichaam in om te flirten en indruk te maken op anderen. Tijdens één van de gesprekken bij Eliran thuis vertelde hij mij meer over het fysieke contact tussen mannen en vrouwen. Ik vroeg hem naar de veertig-centimeter regel, waar Rotem mij over vertelde. Hij kende het niet en moest erom lachen. Hij vond de regel belachelijk klinken. Desondanks was hij wel op de hoogte dat fysiek contact niet toegestaan is. Knuffelen, zoenen en seks in het openbaar is verboden. Al gauw werd mij tijdens dit gesprek duidelijk dat deze reden een nationaal gedachtegoed kent:

I have a funny story. In my time, the showers were outside the building. Inside the shower two soldiers had physical contact. Someone took a photo of the couple. It is really stupid. If you want someone will see it, you do it there. [...]. It's an embarrassment for the military, the whole country. It is a small scandal for the military inside the unit. You can get a punishment. You are a soldier!

Oftewel, het lichaam van een soldaat, als *pars pro toto*, representeert een deel van het collectieve lichaam van het leger. Wanneer deze afwijkt van gestelde seksuele grenzen is dit niet alleen een schandaal voor het leger, maar tevens voor het land aangezien het leger een onderdeel van de natie staat is (zie hoofdstuk 3). Dit toont ideeën over mannelijkheid en vrouwelijkheid door het inzetten van het militaire lichaam als representatie voor de natie en als onderdeel van de belichaming van het leger.

Communitas: Definiëring van Mannelijkheid en Vrouwelijkheid

Daarnaast hebben soldaten een tweede uniform. Voor vrouwen is dit een uniform die wijder zit en comfortabeler “but less sexy”, volgens Rotem. Het samen eten, slapen, leven zorgt voor een sterker gevoel van *togetherness*, waarbij uiterlijk een minder belangrijke rol speelt. Dit gevoel kan opgevat worden als *communitas* (Turner, 1977), omdat het leger een periode is waar sterke banden opgebouwd worden die gebaseerd zijn op egalitaire relaties. Hoewel Turner aangeeft dat *communitas* bestaat onder leden uit dezelfde cohort, geldt dit niet altijd in het Israëlijs leger. Bovendien geven mannen en vrouwen op een andere wijze inhoud aan deze *togetherness* of *communitas*. Vrouwen gaan meer op een zachte manier met elkaar om en

vinden vriendschappen belangrijk om de jaren in het leger aan te kunnen. Natalie zou, bij wijze van spreken, gek worden in het leger als ze geen vrienden om haar heen had. Ze legde mij uit dat het met vrienden makkelijker was, omdat je met elkaar dezelfde, soms moeilijke, momenten deelt. Hierdoor had ze het gevoel dat ze niet alleen was. Daarnaast zoeken vrouwen eerder andere vrouwen op, wanneer de eenheid uit een meerderheid van mannen bestaat. Op deze manier worden genderidentiteiten gedeeld. Bij mannen komt volgens Eliran 'machoïsm' naar voren. Dit komt bij de gevechtseenheden het meest tot uitdrukking.

The military is macho. It is the attitude around the military and units. There is a lot of prestige around the units. [...] It's about pride around or inside the unit. Every unit has their own songs and secrets. Most of them are boys. It sticks them together. It's machoism.

De liedjes die Eliran noemt gaan bijvoorbeeld kenmerken en het belang van deze eenheid voor Israël. Daarnaast vindt vooral in deze vechterseenheden een soort ontgroening plaats. Aviad trainde vaak mee met de speciale gevechtseenheden. Hij vertelde mij met trots over de attitude van zijn eenheid. Wanneer een soldaat zijn trainingen heeft afgerond en in een eenheid terechtkomt, zal hij een ontgroening meemaken door soldaten die al langer in de eenheid zitten. Deze ontgroening, die bestaat uit vernedering op fysieke en psychische wijze, zullen nieuwe soldaten uiteindelijk sterker maken. Tijdens deze ontgroening komen aspecten van macht duidelijk naar voren. Hierna worden nieuwe soldaten beschouwd als meer gelijk aan de rest. Aviad ziet het belang van deze ontgroening in: "It makes you stronger". Op deze manier is een soldaat beter in staat zijn land te verdedigen. Het maakt iemand niet alleen sterker als mannelijke soldaat, maar ook binnen een groep. Roy beschreef de ontgroening als "a welcome" en Or als 'a good way'

[...] to stay safe in a place. You are three years in the army, so you have to. It is the only thing to get a meaning in the group. [...] Everyone is doing it. It makes sense then.

Voor mannen geeft deze ontgroening dus een betekenis en een plek in de groep. Na deze ontgroening is de soldaat gelijk aan de rest. Op deze manier ontstaan binnen deze *togetherness* sterkere sociale banden tussen soldaten.

Opmerkelijk is dat vrouwen de ontgroening niet meemaken. Dit komt niet alleen omdat er weinig vrouwen in gevechtseenheden zijn, maar ook doordat ze 'gewoon' vrouw zijn, zoals mijn informanten zeiden. Gezien lichamelijke verschillen, zou dit vrouwen juist 'zwakker maken'. Dit geldt niet alleen voor vrouwen, maar ook voor het leger zelf en dus voor het

land. Dit gemaakte onderscheid binnen de rituele ontgroening, dat gedaan wordt door soldaten zelf en niet door het militaire systeem, toont duidelijk ideeën over mannelijkheid – namelijk sterk, prestige en agressief – en vrouwelijkheid – zacht, meegaand en passief (Toktas, 2002).

Institutionele en Persoonlijke Lichamen: een Theatraal Spel

Hoe kunnen de bevindingen die ik hierboven gepresenteerd heb, geïnterpreteerd worden? Hoewel Goffman (1975) met name de nadruk legt op theatrale handelingen van individuen, geeft zijn benadering ook meer inzicht hoe nationale instituties zich presenteren. Het leger is een plek waar betekenissen van mannelijkheid en vrouwelijkheid constant onderhandeld worden. Beweging en interactie vinden plaats tussen ‘*back*’ – met individuele lichamen – en ‘*front*’ regio’s – met het lichaam als nationaal symbool – van het leger, waar alledaagse vormen van de presentatie van het zelf plaatsvinden (Goffman, 1975). Het leger dient zich naar het nationale publiek te presenteren aan de hand van gestelde genderverwachtingen binnen deze natie. Soldaten zijn onderdeel van het collectieve militaire lichaam. “You are part of the body and you should behave like it”, stelde Rotem. Deze performance in de ‘*front*’ regio wordt uitgevoerd door mannelijke en vrouwelijke militaire lichamen, de ‘*institutional selves*’ (zie Gubrium & Holstein, 2001) die nagenoeg hetzelfde uiterlijk hebben volgens gestelde gendernormen.

Het theatrale spel gaat backstage verder, wat niet zichtbaar is voor het nationale publiek. Soldaten gaan intieme relaties aan en proberen elkaar te imponeren door middel van hun lichamen. Seksuele separatie is kenmerkend tijdens riten (Van Gennep, 1960). Door disciplineren in het leger worden seksuele verschillen benadrukt en verlangens opgewekt, in plaats van dat seksuele polarisatie gestaakt wordt (zie Turner, 1972). Opmerkelijk is dat in *togetherness*, of ook wel ‘*communitas*’ (Turner, 1972), bij zowel mannen als vrouwen bestaan, maar op verschillende wijzen geuit worden. Hierbinnen is gelijkheid en sterke banden van groot belang tijdens het volwassenwordingsproces naar mannelijke en vrouwelijke burgers. In tegenstelling tot de ‘*institutional selves*’ geven soldaten met hun ‘*personal selves*’ eigen invulling aan hun seksuele genderidentiteiten.

Echter, doordat het leger de ruggengraat is van de natie (zie Toktas, 2002) zijn vriendschappelijke en seksuele relaties onderhevig aan structuren binnen het leger en de natie en dienen seksuele genderidentiteiten gereguleerd te worden door disciplineren en regels (Goffman, 1975; Turner, 1972; Foucault, 1977). Op deze manier is er sprake van een constante spanning tussen de presentatie van het lichaam in publieke en ‘*privé*’ sfeer en dus tussen

structuur en agency. Juist tijdens deze wisselwerking worden ideeën over en betekenissen van mannelijkheid en vrouwelijkheid en het lichaam, en dus genderidentiteiten, geconstrueerd en onderhandeld langs nationale grenzen van Joods Israëlische burgers uit Tel Aviv.

Kortom, binnen het Israëlische leger, als een nationale plek van volwassenwording, vindt een dynamiek plaats tussen institutionele en persoonlijke lichamen door de interactie tussen deze twee identiteitsconstructies. Dit gebeurt aan de hand van theatrale handelingen waarbij regulering en disciplineren van het lichaam alom aanwezig is. De spanning die uit deze interactie ontstaat, lijkt een tweestrijd te zijn tussen deze twee identiteiten, namelijk het persoonlijke en het institutionele, dat plaats vindt in zowel de privé als publieke sfeer. Juist deze switch is van belang binnen dit volwassenwordingsproces van Joods Israëlische burgers in Tel Aviv, omdat niet alleen soldaten zelf, maar ook de natie zich definiëren aan de hand van gender- en seksualiteitsconstructies.

Hoofdstuk 7

Conclusies

Complexiteit van het Leger in een Natie

Dit laatste hoofdstuk wijdt zich aan de belangrijkste gemaakte argumenten in deze thesis. Ik beweerde dat het mannelijke en vrouwelijke lichaam centraal staat tijdens het volwassenwordingsproces en een belangrijke rol speelt bij de wisselwerking tussen ideeën over burgerschap, nationalisme en het leger. Om dit aan te tonen heb ik getracht de complexiteit van het volwassenwordingsproces van burgers binnen het Israëlische leger in de context van een natie-staat te plaatsen. Ideeën uit de conflictgeschiedenis worden overgebracht via en bewaard in instituties zoals scholing en musea en vormen ideeën over eigen identiteiten van burgers. Deze ideeën worden gedeeld met een groep en dragen bij aan de verbeelding van de groep en inbeelding van de eenheid van de natie die een staat claimt, namelijk Israël. Het idee dat alleen 'wij' 'ons' kunnen beschermen dringt door tot in de institutie die de nationale grenzen beschermt, verdedigt en representeert: het leger. Oftewel, jonge burgers dienen het leger te dienen en iets van zichzelf aan de natie te geven, wat een verantwoordelijkheid is van elke burger.

Het belang dat sommige burgers hechten aan de dienstplicht, de nationale opvoeding, zorgt voor conflict binnen de natie. Soldaten maken onderdeel uit van dit militaire systeem en zijn dus representaties van de natie. Tegelijkertijd zijn het burgers met rechten en dromen. Dit feit maakt het leger op hetzelfde moment weer een bron van conflict binnen de natie; een conflict over burgers die wel het nationale proces van volwassenwording doormaken en burgers die dit niet doen, om welke (ideologische) reden dan ook. Oftewel, het leger als institutie van de natie-staat zorgt aan de ene kant door haar bestaan voor het behoud van eenheid, maar aan de andere kant, en tegelijkertijd, voor een verdeling onder en zelfs uitsluiting van burgers. Het is een institutie, onderhevig aan discussie, maar van essentiële waarde voor opvoeding van zowel mannelijke als vrouwelijke burgers in de ogen van burgers die het leger gediend hebben.

Het leger is de ruggengraat van de natie en militarisme de ruggengraat van nationalisme en draagt bij aan de constructie van mannelijke en vrouwelijke burgers (Toktas, 2002). Ideeën over de bescherming van de natie zijn inherent aanwezig in de Israëlische samenleving. Deze ideeën worden verder geproduceerd binnen het leger om soldaten, de vertegenwoordigers van de natie, tot volledige burgers te creëren. Het leger is dus een nationaliserend

instrument voor mannen als vrouwen en 'de school der natie en nationalisme' (Bekhum, 2006: 44).

Gender, Seksualiteit & 'Togetherness'

Ondanks dat wetenschappers (zie bijvoorbeeld Höpfl, 2003; Levin, 2011, Klein, 2002) genderongelijkheid in militaire systemen benadrukken, ervoeren mijn informanten deze niet zo. Ze zagen in dat qua taken en jaren van de dienstplicht het leger niet gelijk is voor mannen en vrouwen, maar ze voelden zich niet ongelijk behandeld. Het was bijvoorbeeld meer dan logisch dat vrouwen geen gevechtsfuncties uitvoeren waarbij oog in oog gestaan kan worden met de vijand. Als vertegenwoordigers van de nationale grenzen en bescherming van de nationale orde zou een aanval op het vrouwelijke lichaam een aanval op de natie betekenen (Douglas, 1966). Het is daarom van belang om zowel met een *emic* als *etic* perspectief te bestuderen hoe actoren systemen ervaren en deze aangaan om te begrijpen hoe de intersectie van nationale, seksuele en genderidentiteiten geconstrueerd worden.

Niet moet worden vergeten dat burgers die net het leger ingaan nog jong zijn in lichaam en geest. Het is een tijdsperiode waar de ontwikkeling van seksualiteit centraal staat en benadrukt wordt tijdens de constructie van genderidentiteiten. In deze liminele fase wordt seksualiteit verheerlijkt door de nadruk die het systeem legt op de oppositie tussen de sekses (Turner, 1972). Het benadrukken van verschillen tussen mannen en vrouwen is binnen het leger onderdeel van de structuur die soldaten opgelegd krijgen tijdens de rite.

Opvallend is dat juist *communitas* opkomt waar structuur aanwezig is, wat in tegenstelling is tot wat Turner beargumenteert en is een overlevingsmechanisme gedurende de diensttijd. Hierdoor is *communitas* een vorm van agency, want, hoewel soldaten politiek gezien zich niet kunnen organiseren, worden groepen gevormd om structuren, waar disciplineren inherent aanwezig is, te overleven en aan te gaan. Dit gevoel van *togetherness* is essentieel voor de volgende levensfase, aangezien dit ook daarna voortgezet wordt buiten de nationale grenzen. Om deze reden kan het idee van *communitas* van Turner en Van Gennep slechts symbolisch of gedeeltelijk gebruikt worden. Het geeft desalniettemin een interessante weergave van hoe volwassenwordingsproces cultuurgebonden en -specifiek is.

De 'Selves' in het Proces naar Volwassen Burgerschap

Binnen de structuren van het leger staat naast de taak uitvoeren het opzoeken van grenzen bij soldaten centraal. In de publieke sfeer vertegenwoordigen de actoren in het volwassenwor-

dingsproces de natie tegelijkertijd. Oftewel, in de privésfeer worden gender en seksuele identiteiten geconstrueerd door vriendschappelijke en seksuele relaties die soldaten aangaan. In de publieke sfeer dienen deze gender en seksuele identiteiten de natie te representeren. Het lichaam speelt, zoals Goffman (1975) hier ons verder inzicht in geeft, op een theatrale wijze een belangrijke rol tijdens het aangaan van deze sociale relaties.

Zijn concepten van *'front'* en *'back'* regio's geven een interessante kijk op de performance van Israëliische soldaten in relatie tot de natie. Het nationale publiek verwacht dat mannelijke en vrouwelijke soldaten zichzelf volgens gendernormen – mannen als 'stoer', vrouwen als 'sexy' – presenteren. Aangezien deze presentatie van het zelf een representatie van de natie inhoudt, wordt deze performance act gereguleerd aan de hand van gestelde grenzen, verwachtingen en regels. Deze *institutional selves* (Gubrium, 2000) zijn gesepareerd van, maar gaan tegelijkertijd gepaard met eigen persoonlijke identiteiten van de soldaten. Deze laatste komen met name tot uiting in de *back* regio's ('privé' sfeer), een plek waar de soldaten hun eigen weg trachten te gaan en impressies maken op elkaar door middel van hun mannelijke of vrouwelijke lichamen. Echter, ze dienen ten alle tijden rekening te houden met de *front* regio (publieke sfeer) van het leger. Om deze reden zijn regels omtrent gender, seksualiteit en het lichaam van groot belang binnen disciplineren van het leger en fungeren als een herinnering aan de soldaten van hun nationale taak. De switch tussen de *selves* – terwijl nog altijd in één enkel lichaam dat zowel sociaal als nationaal ingezet wordt – is alom aanwezig en van groot belang tijdens het proces naar volwassen burgerschap. Op deze manier tonen actoren namelijk capabel te zijn om zichzelf te kunnen bewegen tussen twee sferen, twee identiteiten en in twee lichamen, het collectieve en het zelf.

Concluderend, de dienstplicht kan gezien worden als een versneld proces naar volwassenheid en is direct verbonden met ideeën over burgerschap in de context van nationalisme. Het lichaam speelt hierbij een belangrijk aspect, omdat het als deel van het collectieve institutionele lichaam, het leger, beschouwd wordt en direct verbonden is met de natie. Het is onderhevig aan structuren, maar gaat tegelijkertijd tegen deze structuren in. Op deze manier heerst een spanning tussen de privé en publieke sfeer van de institutie, waar constant tussen geswitcht wordt, wat juist van belang is tijdens de ontwikkeling naar burgerschap. Immers, persoonlijke identiteiten worden geconstrueerd op de intersectie van nationaliteit, seksualiteit en gender. Juist op deze manier worden nationale volwassen mannelijke en vrouwelijke burgers gecreëerd. Met andere woorden, er is er sprake van een dynamiek van burgers die zichzelf creëren en gecreëerd worden. Deze twee creaties vinden tegelijkertijd plaats, vullen elkaar aan, gaan tegen elkaar in en bewegen zich in de nationale context van Tel Aviv in Israël.

Aanbevelingen

Hoewel ik getracht heb om zo'n compleet mogelijk beeld te schetsen van de aan elkaar gerelateerde thema's, blijkt in de rest van het academische veld deze nog vaak onderbelicht. Om een volledig beeld te scheppen van burgerschap en het leger is het tevens van belang om dieper in te gaan op het onderwerp van burgers die ervoor kiezen niet het leger te dienen of halverwege de dienstplicht uit het proces te stappen. Bovendien heb ik dit onderwerp bekeken vanuit de kant en ervaringen van de dienstplichtigen zelf. Tijdens mijn onderzoek sprak ik zowel moeders als vaders over het onderwerp en merkte ik hoe hun ideeën over hun kinderen in het leger verschilden. Even interessant is dus om te kijken hoe ouders hier over denken. Op deze manier komt het belang van de familiesfeer naar voren en kan er gekeken worden naar verschillende ideeën tussen vaders en moeders in genderperspectief. Interessant is om te onderzoeken hoe moeders van de natie worstelen met de spanning tussen het idee van het belang van de verdediging van de natie aan de ene kant en de opoffering van enkele levensjaren van haar zoon of dochter, zonder te weten wat er kan gebeuren. Op deze manier kan namelijk dieper inzicht verkregen worden in het culturele aspect van moederliefde. Hierbij pleit ik voor een interdisciplinaire benadering om een zo volledig mogelijk beeld te kunnen vormen van militarisme, nationalisme en burgerschap in een genderperspectief om sociale ordes te kunnen begrijpen.

Bibliografie

- Abowd
2007 National Boundaries, Colonized Spaces: The Gendered Politics of Residential Life in Contemporary Jerusalem. *Anthropological Quarterly*. 80(4):997-1043.
- Aggarwal, R.
2000 Traversing lines of Control: Feminist Anthropology today. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 571(1):14 – 29.
- Agulhon
1981 *Marianne into battle: republican imagery and symbolism in France, 1789-1880*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Anderson, B.
2006 *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso (1983).
- Bekhum, D. van
2006 Maken Seks en Geweld de Man? Dienstplicht en Opleiding Beroepssoldaat als Sekse-socialisatie in een Natiestaat. *LOVA*, 27 (2): 27-39.
- Connel
2005 Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept. *Gender and Society* 19 (6):829-859.
- Dalsheim, J.
2004 Settler Nationalism, Collective Memories of Violence and the 'Uncanny Other'. *Social Identities*, 10(2): 151-170.
- Dar, Y. & kimhi, S .
2004 Youth in the Military: Gendered Experiences in the Conscript Service in the Israeli Army. *Armed Forces & Society* 30 (3):433-459.
- Douglas, M.
1966 *Purity and Danger: an Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Foucault, M.
1977 *Discipline and Punish: the Birth of Prison*. London: Allen Lane (1975).
- Gennep, A.
1960 *The rites of passage*. London: Routledge and Kegan Paul (1909).
- Goffman, E.
1975 *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York: Double Day (1956).
- Greenberg, H.
2010 IDF: Tel Aviv 53rd in Number of Recruits. Ynet News.com. 18-11-2010. <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3986739,00.html> Laatste geraadpleegd: 28 juni 2012.
- Gubrium, J.F. & Holstein, J.A.
2001 *Institutional Selves: Troubled Identities in a Postmodern World*. New York: Oxford University Press.
- Gutmann, M.
1997 Trafficking in Men: The Anthropology of Masculinity. *Annual Review of Anthropology*, 26 (1): 385-409.
- Höpfl, H.J.
2003 Becoming a (Virile) Member: Women and the military Body. *Body & Society* 9 (13): 13-30.
- Israel Defence Forces
2012 Israel Defence Forces. <http://www.idf.il/english/> Laatste geraadpleegd: 7 janua-

- ri 2012.
- Juergensmeyer, M.
1996 The worldwide rise of religious nationalism. *Journal of international affairs*. 50(1):1-21.
- Kapferer, B.
1988 *Legends of People, Myth of the State: Violence, Intolerance and Political Culture in Sri Lanka and Australia*. Washington: Smithsonian Institution Press.
- Klein, U
2002 The Gender Perspective of Civil-Military Relations in Israeli Society. *Current Sociology* 50 (5):669-686.
- Levin, D.S.
2011 "You're Always First a Girl": Emerging Adult Women, Gender, Sexuality in Israeli Army. *Journal of Adolescent Research* 26 (1): 3-29.
- Levy, Y.
2010 The Clash between Feminism and Religion in Israeli Military: A multilayered Analysis. *Social Politics* 17 (2):185-209.
- Mohanty, C.
1988 'Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses.' *Feminist Review*, 30(1): 61-84.
- Nagel, J
1998 Masculinity and Nationalism: Gender and Sexuality in the Making of Nations. *Ethnic and Racial Studies* 21(2): 242-269.
2000 Ethnicity & sexuality. *Annual Review Sociology*. 26:117-133.
2003 *Race, Ethnicity, and Sexuality: Intimate Intersections, Forbidden Frontiers*. Oxford University Press: New York.
- Ram, U.
2008 *The Globalization of Israel: McWorld in Tel Aviv, Jihad in Jerusalem*. New York: Routledge.
- Reuters
2011 Protest om zedenoffensief Israël. NRC Handelsblad. 27-12-2011.
<http://archieff.nrc.nl/index.php/2011/December/27/Overig/02/Protest+om+zedenoffensief+Isra%EBl/check=Y> Laatst geraadpleegd: 29 december 2011.
- Sargiacomo, M
2009 Michel Foucault. Discipline and Punish: The Birth of the Prison. *Journal of management and governance*, 13 (3): 269-280.
- Sasson-Levy, O,
2002 Constructing Identities at the Margins: Masculinities and Citizenship in the Israeli Army." *The Sociological Quarterly* 43 (3): 357-383.
2003 Feminism and Military Gender Practices: Israeli Women Soldiers in "Masculine" Roles. *Sociological Inquiry* 73 (3): 440-466.
2007 Gender Integration in Israeli Officer Training: Degendering and Regendering the Military. *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 33 (1):105-134.
- Sasson-Levy, O. & Rapoport, T.
2003 Body, Gender, and Knowledge in Protest Movements: The Israeli Case. *Gender and Society* 17(3): 379-403.
- Toktas, S.
2002 Nationalism, militarism and gender politics: women in the military. *Minerva: Quarterly Report on Women and the Military* 20 (2): 29-44. www.suletoktas.com/download.php?id=14 Laatst geraadpleegd: 29 november 2011.

- Turner, B.S.
 1993 *Citizenship and Social Theory*. London: Sage Publications.
 1996 *The body and society: Explorations in Social Theory*. Oxford: Blackwell (1984).
- Turner, V.
 1972 *The Forest of Symbols: Aspects of Ndembu Ritual*. Ithaca: Cornell University Press (1967).
 1977 *The ritual process: structure and anti-structure*. Ithaca: Cornell, University Press (1969).
- Triner, M.
 2010 Gender Equality in civil-military relations in Israel. *Prospect: Journal of International Affairs at UCSD*. <http://prospectjournal.ucsd.edu/index.php/2010/02/gender-equity-in-civil-military-relations-in-israel/> Laatst geraadpleegd: 30 november 2011.
- Weiss, M.
 2002 The Body of the Nation: Terrorism and the Embodiment of Nationalism in Contemporary Israel *Anthropological Quarterly* 75 (1):37-62.
- The World Bank
 2011 Military Expenditure (% of GDP). <http://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?page=1> Laatst geraadpleegd: 7 januari 2012.

Bijlage 1

Engelse Samenvatting / English Summary

Body of the Nation, Body of the Self:

The Maturation Process of Men and Women in the Israeli Army

In this thesis I present my findings after 10 weeks of fieldwork in Tel Aviv, Israel. I give answer to the question: What is the interplay between ideas of citizenship, nationalism and use of the body during the maturation process of male and female soldiers in the Israeli army and how do they give meaning to this process?

During the interviews, visits to museums and living the Israeli daily life I found out that the history of conflict and decades of citizens who contribute to the country, play an important role in ideas about the country and citizens themselves. Although these historical ideas, which are placed in a modern context now, cause feelings of unity, there is also a tension between Israeli citizens. This tension especially arises between Tel Aviv's metropolis and the rest of the country since in this city the process of individualization is most present and consequently divides the nation. On the basis of Turner's (1993) and Anderson's (2006) theories I argue even though Israeli citizen imagine themselves as one nation, there are practices for citizenship where different norms and values are given to, which causes tensions among citizen. This is why, I think, serving or not serving the country is such a big issue.

The people I spoke with find it important young people give something from themselves to the nation in order to become a full adult citizen. This value some people give to the service, which I call the national education, causes a deeper conflict in the nation. On the other hand, and at the same time, this institution generates feelings of unity among citizens. This education is namely a national process to adulthood that many citizens share with each other. This sharing of an experience causes inclusion and feelings of unity and belonging to the nation on the one hand and mechanisms of exclusion of citizens who did not serve on the other. Besides, the army is a source of enculturation, and creates as well as transmits nationalism, which, as a consequence, plays an important role in ideas about citizenship, the nation and about military service. In this way, this cultural aspect of Israeli life contributes to formation of the nation and national identity construction of its citizens. As such, I argue

ideas about citizenship, the nation, and the military service are continuously interrelated to each other.

In this thesis I describe the maturation process in the army, on the basis of Turner's (1972) and Van Gennep's (1960) models, as a *rite de passage*. Here I make a distinction in phases from the normal life to the 'sacred' environment, the army, in which the body transmits itself from regular life to a disciplined setting. This takes place by the basic training in the first few weeks. In the liminal phase soldiers are subject to structures of discipline and regulation of the body. Yet, their bodies are weapons of the weak (Scott, 1985), since they act individually and in groups against these structures and limits. In the last phase soldiers move from the 'sacred' environment to the normal life. This takes place by a month of getting used to the normal setting and by celebrating the last day in the army. When "real life" had begun, and the actors had become "real persons", most of them travel and/or go to study. In short, I argue these rites are a marker of membership of the nation, because of the importance to the nation.

During the rite of passage, there were two aspects that I particularly noticed, namely the importance of feelings of togetherness, which I call *communitas* (see Turner, 1972) and the development and regulation of sexual gender identities. *Communitas* is important in having agency to go against the rules. They give a feeling of being strong together, to 'survive' the process by friends who are supporting each other and to define gender identities.

The second is the development of sexual identities and is partly related to the first aspect. Since the military is part of the governmental system this institution, represents the nation-state. As a consequence, military bodies are representations of the nation. This is an important point since soldiers are young people who try to break rules, but at the same time are subject to the disciplining structure of the army. Within the military, which I call the 'back region', soldiers develop their sexual gender identities by entering into sexual relationships. Yet, sexuality is strictly regulated since military bodies are representations of the nation and citizens expect soldiers to behave like parts of the collective military body.

The presentation of *the selves* is highly important and consists of personal and institutional identities (Goffman, 1975; Gubrium & Holstein, 2001). The first identity has a personal body. This body is a unique site and has the ability to freely act. During the service characters, like becoming independent and becoming responsible, develop themselves. The body interacts with other social bodies to make friends for life and the gender identity becomes reconstructed. The institutional identity, on the other hand, has a body that looks more or less like everybody else, is owned by the state and represents the nation. These two

bodies act at the same time and are interrelated to each other. In my view, both are highly important in the process of becoming a full adult citizen. Namely the interaction between these two takes place within the interplay between ideas about citizenship, nationalism and the use of the body in the maturation process. This takes place along gender, sexual and national borders of Jewish citizens in Tel Aviv and contributes to the building of the nation of Israel.

In the conclusion I argue the military service can be seen as an accelerated process to adulthood and is directly related to ideas of citizenship and nationalism among citizens of Tel Aviv. Individual military bodies play an important role, because they are part of the collective institutional body, the army, and considered as and directly connected to the nation. It is subject to structures, but goes against it at the same time. This causes a tension between private and public spheres of the institution, where soldiers constantly switch between, but which is so important in the maturation process. Indeed, individual identities are constructed at the intersection of nationality, sexuality and gender. Precisely in this way, national adult male and female citizens create themselves and become created in these dynamics. These two creations take place simultaneously, complement each other and move against each other in the national context of Tel Aviv in Israel.